

Natalia Lyly & Janita Suomalainen

Vakavien rikosten jälkikäsittely

Opinnäytetyö

Syksy 2020

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijät: Natalia Lyly, Janita Suomalainen

Työn nimi: Vakavien rikosten jälkikäsittely

Ohjaaja: Katariina Perttula

Vuosi:2020 Sivumäärä:52 Liitteiden lukumäärä:2

Opinnäytetyön tavoitteena on tarkastella vakavien rikosten jälkikäsittelyn prosessia ja sen merkitystä prosessiin osallistuville osapuolille – uhrin omaisille ja rikosentekijälle. Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena, ja aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua haastattelua, jossa oli avoimia kysymyksiä, jotka etenivät jäsennellysti eteenpäin. Tutkimukseen osallistui yhteensä kuusi haastateltavaa, joista kolme oli rikoksen uhrin omaisia ja kolme rikoksen tekijöitä. Haastateltavat asuvat ympäri Suomea ja heidän tapauksistaan ja osallistumisestaan prosessiin oli kulunut jo aikaa jonkin verran.

Jokainen haastateltu osallistuja kokee vakavien rikosten jälkikäsittelyn prosessin merkittävänä ja kummallekin osapuolelle hyödyttävänä. Tutkimuksessa tunnistetaan seuraavia jälkikäsittelyn prosessin hyötyjä uhrien omaisille: surun, ahdistuksen ja pelon väheneminen, tekijän näkeminen ihmisenä, suruprosessin aloittaminen ja elämässä eteenpäin jatkamisen. Rikoksen tekijöiden osalta tutkimuksessa tunnistetaan seuraavia hyötyjä: tekojen ja tapahtumien hyväksyminen ja käsittely, anteeksipyynnön esittäminen, omantunnon puhdistaminen ja elämässä eteenpäin pääsy.

Asiasanat: Jälkikäsittely, restoratiivinen oikeus, sovittelu, merkitys, vakava rikos

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Author/s: Natalia Lyly and Janita Suomalainen

Title of thesis: Restorative Justice Dialogue after Serious Crime

Supervisor(s): Katariina Perttula

Year:2020 Number of pages:52 Number of appendices:2

The aim of this thesis is to examine the Restorative Justice Dialogue and the significance of the dialogue for the participants – relatives of the victim and the felon. The study is a qualitative research. The data collection method used was semi-structured interviewing. The interview included open-ended questions, which proceeded structured. Six participants of the Restorative Justice Dialogue were interviewed in this study – three relatives of the victim and three felons.

All of the participants recognized the Restorative Justice Dialogue's significance for them and also for the other participant of the dialogue. The participants recognized the following benefits for the relatives of the victims: the decrease of sorrow, distress and fear, the possibility to see the the felon as a human and the possibility to begin the grieving process and to move on. The recognized benefits for the felons were the processing and acceptance of the carried acts, the possibility to apology and the possibility to achieve peace of mind and move on.

Keywords: Restorative justice dialogue, restorative justice, mediation, significance, serious crime

Sisällys

1	JOHDANTO	5
2	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	7
3	VAKAVAT RIKOKSET JA NIIDEN VAIKUTUKSET	9
	3.1 Uhrin näkökulma.....	9
	3.1 Tekijän näkökulma	11
4	SOVITTELU JA RESTORATIIVINEN OIKEUS.....	13
	4.1 Sovittelu käsitteenä.....	13
	4.2 Sovittelu vakavissa rikoksissa.....	14
	4.3 Restoratiivinen oikeus.....	15
	4.4 Restoratiivisen oikeuden kehitys Euroopassa	16
5	JÄLKIKÄSITTELY	18
	5.1 Jälkikäsitteilyn prosessi	19
	5.3 Hyödyt.....	21
6	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	23
	6.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	23
	6.2 Tutkimusmenetelmä.....	24
	6.3 Aineistonkeruu	25
	6.4 Aineiston analyysi	26
7	OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	28
8	TUTKIMUKSEN TULOKSET	30
	8.1 Prosessin taustalla.....	30
	8.2 Prosessin valmistelu vaihe.....	31
	8.3 Prosessin kohtaamisvaihe	31
	8.4 Kohtaamisen jälkeen.....	32
	8.5 Jälkikäsitteilyn merkitys	33
	8.6 Hyödyt.....	35
	8.7 Tyytyväisyys.....	36
	8.8 Kehittämisideat	37
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	39
	9.1 Jälkikäsitteilyprosessi	39

9.2 Jälkikäsittelyn merkitys	41
9.3 Hyödyt.....	44
10 POHDINTA	46
LÄHTEET	49
LIITTEET	53

1 JOHDANTO

Rikoksen sattuessa voi sen seurauksena vakavasti traumatisoitua niin uhriksi joutunut, uhrin omainen kuin itse rikoksen tekijä. Vakavien rikosten jälkikäsitteilyn pyrkimyksenä on vähentää inhimillisiä kärsimyksiä vakavan rikoksen jäljiltä. Jälkikäsitteilyn tarkoituksena ei ole kriisiapu, vaan se tapahtuu yleensä vuosien kuluttua rikoksesta. (Hautamäki 2019.) Vakavilla rikoksilla tarkoitamme opinnäytetyössä henkirikosta, törkeää pahoinpitelyä tai seksuaalirikosta.

Opinnäytetyössä tutkitaan Sauma- hankkeen toteuttamaa ja organisoimaa vakavien rikosten jälkikäsitteilyä ja sen prosessia. Työssä perehdytään pääasiassa siihen, minkälainen merkitys jälkikäsitteilyllä on rikoksen eri osapuolille, eli rikoksen tekijälle tai rikoksen uhrille joutuneelle tai rikoksen uhrin omaiselle. Laajemmin aihe liittyy restoratiiviseen oikeuteen ja sovitteluun, rikoksen seurausten ymmärtämiseen ja siihen, että rikoksen tekijä ymmärtää tehneensä väärin ja osoittaa katumusta siitä. Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus, jossa käytämme puolistrukturoitua haastattelua. Haastattelimme rikoksen kumpaakin osapuolta puhelimitse.

Jälkikäsitteilyn prosessin on todettu antavan erilaisia hyötyjä, niin rikoksen uhriksi tai henkirikoksen uhrin omaiselle, kuin myös tekijälle. Hyötyjä ovat muun muassa katkeruuden ja vihan väheneminen, tekijän näkeminen ihmisenä "hirviön" sijaan, elämässä eteenpäin pääseminen ja surutyön alkaminen. (Hiitelmä & Konttila 2018.) Valitsimme aiheen, koska se on ajankohtainen, ja meillä on myös henkilökohtaista kokemusta asiasta ja sitä kautta yhteys jälkisoitteluun kehittävään ja toteuttavaan toimintaan. Mielestämme on myös tärkeää tuoda laajemmin esille rikoksen eri osapuolien oikeudesta jälkikäsitteilyyn osana restoratiivisen oikeuden toteuttamista Suomessa. Vaikkakin jälkikäsitteilyn prosessi liittyy useisiin oikeuden aloihin, on sen toteutuksessa vahvat kytkökset myös sosiaalityöhön. Tällöin korostuu muun muassa kohtaamisen ja kuuntelun merkitys sekä sosiaalisten taitojen vahvistaminen. Myös voimaantumisen tavoitetta osana sosiaalityötä lähestytään tätä kautta.

Tutkimuksen alussa määrittelemme vakavat rikokset rikoksen osapuolten näkökulmasta, sen jälkeen käsittelemme restoratiivista oikeutta, sen taustoja ja

toteutusta sekä jälkikäsitteilyä ja sen prosessia. Tämän jälkeen määrittelemme tutkimuksen tarkoituksen, tavoitteet sekä tutkimusmenetelmät. Kappaleessa kahdeksan tuomme esille tutkimuksen tulokset ja sen jälkeen pohdimme tutkimuksen tulosten merkitystä.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

SAUMA-hanke auttaa toiminnallaan vakavien rikosten uhreja tai uhrin omaisia, kuin myös tekijää lieventämään rikosten traumatisoivia vaikutuksia ja sen seurauksia jälkikäsitteilyn prosessin avulla (Vuolle Setlementti, [viitattu 10.8.2020]). SAUMA-toiminnan tausta tulee eri toimijoiden yhteisen hanketoiminnan kautta. Vuosina 2013–2016 alettiin kehittämään jälkikäsitteilymallia. Oikeusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö tekivät tähän aloitteen. (Vuolle Setlementti, [viitattu 3.8.2020].) Hanke toteutui jatkohankkeena vuosina 2017–2018. Tällöin mallia kehitettiin ja juurrutettiin osaksi suomalaista rikosseuraamuskäytäntöä vakavien rikosten jälkisoittelun kokeilun hankkeella. Rikosseuraamuslaitos ja Vuolle Setlementti ry jatkoivat vakavien rikosten jälkikäsitteilyn hanketta 2019–2020. Hankkeen rahoituksesta vastaa Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA) ja Rikosseuraamuslaitos (RISE) (Vuolle Setlementti, [viitattu 3.8.2020]). Hankkeessa kutsutaan jälkikäsitteilyksi uhrin tai uhrin omaisen ja rikoksen tekijän välillä tapahtuvaa dialogia, joka perustuu restoratiiviseen oikeuteen. Keskeisiä yhteistyökumppaneita hankkeella ovat Rikosseuraamuslaitos, sovittelun palveluntuottajat sekä etenkin uhripuolen toimijat. (Hiitelä & Konttila 2018).

SAUMA- hanke on toteuttanut myös muita restoratiivisia toimintamuotoja, kuten vankien välisiä sovitteluita, perustanut restoratiivinen päihdekuntoutusosaston Kylmäkosken vankilaan sekä ottanut käyttöön mahdollisuuden kokemusasiantuntijoiden vierailuista (Hiitelä & Konttila 2018). SAUMA-toiminnan kehittämistyön taustalla on ajatus restoratiivisesta oikeudesta (Hiitelä & Konttila 2020). Hiitelän ja Konttilan (2020) hanke perustuu Euroopan neuvoston suositukseen (CM/Rec (2018)8) siitä, että restoratiivisen oikeuden palveluiden pitäisi olla saatavilla missä tahansa rikosprosessin vaiheessa molemmille rikoksen osapuolille, riippumatta rikoksen vakavuudesta. He kertovat myös, että jälkikäsitteilyn palvelun täytyy myös hyödyttää uhria uhridirektiivin (2012/29/EU) mukaan. Tämä tulee ilmi SAUMA- hankkeen jälkikäsitteilyn prosessissa, missä prosessin aloittaminen edellyttää uhrin tai uhrin omaisen hyötymistä esimerkiksi kohtaamisesta tekijän kanssa (Hiitelä & Konttila 2018).

Opinnäytetyössä keskitytään tutkimaan ja käsittelemään jälkikäsitteilyn hyötyjä SAUMA-toiminnan viitekehyksen kautta, ja siinä on keskeisenä käsitteenä restoratiivinen oikeus.

3 VAKAVAT RIKOKSET JA NIIDEN VAIKUTUKSET

Suomessa vakavien rikosten sovittelun kehittämiseksi on rikoksiksi määritelty pääasiassa törkeää pahoinpitely, raiskaus, murha ja tappo. Myös tapauksesta riippuen kuolemaan johtanut liikenneonnettomuus ja aseellinen ryöstö voidaan luokitella vakavaksi rikokseksi (Kaurala 2012.) Jokainen reagoi rikokseen eri lailla ja reagointi rikokseen on normaalia ja yksilöllistä. Joillakin myös pelkkä ajatus siitä mitä olisi voinut tapahtua, voi myös aiheuttaa voimakkaita tuntemuksia. (Kjällman 2003, 26.) Seuraavassa käsitellään vakavien rikosten vaikutuksia uhrin ja rikoksen tekijän näkökulmasta ja määritellään tutkimuksessa käytetyt keskeiset käsitteet.

3.1 Uhrin näkökulma

Rikoksen uhri käsitteenä voidaan määritellä monella tavalla. Yleisesti uhriksi mielletään se henkilö, joka on kohdannut rikoslaissa määritellyn rikoksen tunnusmerkistöissä kuvatun rangaistavan teon. Uhriksi voidaan myös määritellä uhrin läheisen tai rikosasian todistajan, koska he kokevat myös osittain samoja seurauksia kuin varsinainen rikoksen uhri. Rikoksen uhri voi olla myös rikosentekijä samanaikaisesti, sillä hänestä on voinut tulla rikosentekijä jälkeensä, kun on joutunut ensin itse rikoksen uhriksi. Sivullisia uhreja voi myös tulla rikospaikan määrittämänä, kuten rikospaikan ympärillä asuvat ihmiset, jotka voivat kokea esimerkiksi turvattomuutta rikoksen seurauksena. (Åberg, L-K. 2017, 236–237.)

Rikoksen seurauksena voi uhrille aiheutua psyykkisiä, fyysisiä, sosiaalisia ja jopa taloudellisia seurauksia. Jotkut näistä voi olla helpompi yhdistää rikokseen kuin toiset, sillä osa seurauksista näkyy heti ja osa näkyy vasta myöhemmin. Rikoksesta tulee aina jonkinlaisia seurauksia uhrille, mutta ne vaihtelevat rikoksen laadun ja tavan sekä uhrin henkilökohtaisten ominaisuuksien mukaan (Åberg 2017, 25–26.)

Psyykkisiä reaktioita tulee kaikille rikoksen uhreille, oli sitten kyse varsinaisesta uhrista, uhrin omaisesta tai muista rikoksen vaikutusalueella olevista. Yleisiä psyykkisiä reaktioita ovat muun muassa ahdistus, pelko, turvattomuuden tunne, syyllisyys, häpeä ja muisti- ja kehitysvaikeudet. Muita reaktioita voivat olla esimerkiksi masennus, syömishäiriöt sekä itsetuhoisuus. Psyykkiset reaktiot ovat yksilökohtaisia ja

rikoksen vakavuus vaikuttaa kuinka voimakkaina ne tulevat, pahimmillaan ne voivat johtaa traumaattiseen kriisiin. (Åberg 2017, 28–42.) Psykoanalyttikko Johan Cullbergin mukaan kriisi voidaan jakaa shokki-, reaktio-, käsittely- ja uudelleen suuntautumisen vaiheeseen. (Kjällman 2003, 27).

Trauma ja suru luokitellaan psyykkisiin reaktioihin. Äkillisen kuoleman tai itsemurhan kokeneen läheisen täytyy käydä läpi yleensä sekä surutyö että traumatyö. Vakaviin rikoksiin luokitellaan myös törkeä pahoinpitely sekä raiskaus. Näissä rikoksissa pääosassa on traumatyö. Trauma tulee käsitellä, jotta voi aloittaa surutyön. (Traumaterapiakeskus, [viitattu 20.3.2020].)

Vakavissa rikoksissa fyysiset seuraukset saattavat aiheuttaa pysyvää vammautumista tai jopa johtaa kuolemaan. Kaikki fyysiset vammat eivät näy ulkoisina. Uhrille saattaa tulla sisäisiä fyysisiä vammoja, kuten päävammat. Tämän vuoksi olisi hyvä käydä lääkärin tarkistuksessa aina rikoksen uhriksi jouduttuaan. Uhri voi saada myös fyysisiä seurauksia kokemistaan psyykkisistä oireista. (Åberg 2017, 26–28.) Fyysisiä seurauksia voi olla esimerkiksi unettomuus, vatsavaivat, päänsärky ja sydänoireet (Kjällman 2002, 32).

Sosiaaliset seuraukset voivat olla muutoksia uhrissa tai tämän läheisissä. Rikoksen uhri saattaa tuntea häpeää, minkä seurauksena hän ei tahdo nähdä läheisiään ja sosiaaliset suhteet kärsivät. Sosiaaliset suhteet saattavat kärsiä myös, jos uhri ei tahdo muusta puhua kuin tapahtuneesta, sillä uhrin läheisiä saattaa turhauttaa, jos aina uhria tavatessaan hän käy läpi tapahtunutta, eikä tahdo muusta puhua. Myös uhrin läheinen saattaa kokea stressiä siitä, osaako hän kohdata uhrin oikein. Tämä saattaa johtaa siihen, että uhrin läheinen kokee parempana vaihtoehtona ottaa etäisyyttä uhriin. (Kjällman 2002, 33.) Tästä seurauksena uhrista saattaa tuntua, että ihmiset ovat välinpitämättömiä tai eivät ymmärrä hänen tilannettaan. Läheisillä saattaa myös herätä hätä uhrin puolesta, mikä saattaa johtaa lämpimän tuen tarjoamiseen tai liialliseen huolehtimiseen ja kiusalliseen utelemiseen. Rikos muuttaa myös rikoksen osapuolten sosiaalisia suhteita. Tämän voi havaita parhaiten osapuolten ollessa jo ennestään tuttuja, varsinkin jos rikos tapahtuu perheen sisällä. (Åberg 2017, 43–44.)

Taloudelliset menetykset, niin yhteiskunnallisella kuin yksilötasollakin, ovat rikoksesta johtuvia seurauksia (Kjällman 2002, 35). Rikoksen tekijä on yleensä se, joka on maksuvastuussa teostaan, mutta rikoksen uhri harvoin saa täyttä korvausta kaikesta. Rikoksesta aiheutuu uhrille mahdollisesti aineellisia menetyksiä, asian hoitokuluja (puhelut, matkakulut), terveydenhuollon kuluja, asianajajan palkkakuluja sekä ansiomenetyksiä. Rikoksen uhri voi vaatia näiden lisäksi myös muun muassa korvausta henkilövahingoista ja henkisestä kärsimyksestä. (Åberg 2017, 45–47.)

Rikoksen uhrin on vaikea saada tekijältä korvauksia. Vakuutukset voivat korvata osan vahingoista, mutta niissäkin on monesti omavastuu. Työnantaja ei välttämättä maksa mahdolliselta työkyvyttömyysajalta palkkaa, eikä ansionmenetyksen korvausta automaattisesti saa muualtakaan, ainakaan täysimääräisenä. Uhri ei ole myöskään aina oikeutettu yleiseen oikeusapuun ja maksuttomaan oikeudenkäyntiin, ja vaikka rikoksen tekijä usein joutuu korvaamaan oikeudenkäyntikulut, joutuu uhri käytännössä ensin itse huolehtimaan kuluista, ja vasta myöhemmin hän voi anoa niitä Valtiokonttorista tai vakuutuksista. (Kjällman 2002, 35–36.)

3.1 Tekijän näkökulma

Rikoksella on seuraamuksia kummallekin osapuolelle. Rikoksen tekijälle seuraamukset teosta ovat varsin erilaisia, verraten uhriksi joutuneen henkilön seuraamuksiin.

Virallisilla reaktioilla tarkoitetaan kaikkea järjestyksen valvonnasta rikosoikeudellisiin rangaistuksiin sekä niiden täytäntöönpanoon (Kivivuori ym. 2018, 265). Rikosoikeudelliset rangaistukset ja niiden määritelmät on säädetty rikoslaisissa (Oikeusministeriö, [viitattu 2.9.2020]). Vakavassa rikoksessa epäilty tekijä joutuu ensin tutkintavankeuteen, ja syyllistyessään rikokseen todistetusti hänet tuomitaan myöhemmin vankeusrangaistukseen. Jos vankeusrangaistustuomio ei ylitä kahta vuotta, niin se voidaan muuttaa ehdolliseksi. (Rikosseuraamus, [viitattu: 7.9.2020].)

Rikoksesta johtuva leimaantuminen tapahtuu yleensä vasta, jos tekijä jää kiinni teostaan. Leimaantumisen tarkoitetaan sitä, kun esimerkiksi vakavan rikoksen tekijästä ajatellaan, että hän on vaarallinen ja väkivaltainen. Leimaantumiseen vaikuttaa

siis muiden ihmisten ajattelu tekijästä. Tällöin tekijä voi saada mielestään syyn jatkaa rikollista toimintaansa. Leimaantumista voi tapahtua myös ennen rikosta ja olla osasy syy rikoksen toteutumiseen. Tällöin tekijä on esimerkiksi ulkoisista tekijöistä tai aikaisemmasta käyttäytymisestään leimautunut. (Laine 2007, 113–117.) Rikosta aiemmin tapahtunut leimaaminen saattaa muuttaa tekijän käsitystä itsestään niin paljon, että hän tekee rikoksen, koska muut ajattelevat hänen olevan sellainen (Rikoksen torjunta.fi, [viitattu 7.9.2020]). Rikoksen tekijät voivat saada negatiivisia reaktioita tekemistään rikoksilta muilta ihmisiltä, mutta myös myönteisiä ja jopa ihailua tekemistä teoistaan (Laine 2007, 113–117)

Taloudellisia seurauksia rikoksen tekijälle tulee rikoksen korvaamisesta. Rikoksen tekijälle voi aiheutua korvausvaatimuksia hänen aiheuttamistaan henkilövahingoista, esinevahingoista sekä muista taloudellisista vahingoista (Poliisi, [viitattu: 8.9.2020]). Rikoksen tekijälle rikos saattaa vaikuttaa negatiivisesti työelämään palaamiseen. Tämä johtuu rikoksen myötä aiheutuneesta leimautumisesta, joka kuuluu myös sosiaalisiin vaikutuksiin (Rikoksen torjunta.fi, [viitattu 7.9.2020].)

4 SOVITTELU JA RESTORATIIVINEN OIKEUS

4.1 Sovittelu käsitteenä

Keskeisimpänä konfliktinratkaisumenetelmänä perinteisen tuomioistuinmenettelyn rinnalla voidaan pitää sovittelua. (Evarsti 2017) Sovittelu perustuu vapaaehtoisuuteen (Peavy 2006, Poikelan 2010, 33 mukaan). Sovittelulain (L 1015/2005) mukaan keskeisiä periaatteita sovittelussa ovat vapaaehtoisuuden lisäksi osallisuus, luottamuksellisuus, puolueettomuus, oikeudenmukaisuus ja turvallisuus. Nämä periaatteet ovat heijastuneet restoratiivisen oikeuden arvoista ja periaatteista (Flinck, 2013, 18). Sovittelu on maksutonta ja se järjestetään siten, että se on rikoksen osapuolille turvallista ja luottamuksellista (Koivukangas 2018, 43–44).

Sovittelu alkaa siitä, että toinen rikoksen tai riita-asian osapuoli tekee aloitteen. Aloitteentekijä voi olla myös poliisi, syyttäjä, viranomainen, lapsen tai nuoren huoltaja tai vastaava laillinen edustaja. Tämän jälkeen sovittelutoimiston vastuhenkilö arvioi hyväksytäänkö rikos tai riita-asia sovitteluun. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, [viitattu: 8.9.2020].) Tähän vaikuttaa rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät asiat (Koivukangas 2018, 43–44). Hyväksymisen jälkeen sovittelija voi ottaa vielä yhteyttä molempiin osapuoliin ja hankkia tarvittavat tiedot sekä asiakirjat sovittelua varten. Vasta tämän jälkeen voidaan järjestää sovittelutapaaminen, jossa osapuolet voivat keskustella asiasta. Sovittelun onnistuessa osapuolet löytävät molempia tyydyttävän ratkaisun ja voivat tehdä sovittelijan avustuksella sopimusasiakirjan sovituista asioista. Tämä sopimus on oikeudellisesti sitova. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, [viitattu: 8.9.2020].)

Sovittelussa voidaan käsitellä rikoksen uhrille aiheutuneita sekä henkisiä että aineellisia vahinkoja. Tavoitteena on, että keskustelemalla rikoksen osapuolet voivat vaikuttaa ja sopia keskenään rikoksen hyvittämisestä. Sovittelulla voidaan korvata tuomioistuinkäsittely kokonaan tai se voidaan järjestää käsittelyn ohessa. (Koivukangas 2018, 43–44.)

Suomen laissa on määrätty, että sosiaali- ja terveysministeriö on vastuussa sovittelutoiminnan johdosta, ohjauksesta ja valvonnasta (L 9.12.2005/1015). Terveysten ja

hyvinvoinnin laitos on puolestaan vastuussa, että sovittelua järjestetään (Sosiaali- ja terveysministeriö, [viitattu: 8.9.2020]). Käytännössä tapahtuvan sovittelun kuitenkin järjestää sovittelutoimistot, joissa on siihen koulutetut henkilöt (Kaurala 2012, 7).

4.2 Sovittelu vakavissa rikoksissa

Jälkikäsitteily pohjaa vakavien rikosten sovitteluun. Kriminaalihuollon tukisäätiön hanke Vakavien rikosten sovittelun kokeilu on nykyisen jälkikäsitteilyn edeltäjä. Vakavien rikosten sovittelun kokeilussa ja jälkikäsitteilyssä on samat piirteet, tavoitteet sekä toimintatavat.

Restoratiivinen lähestymistapa pohjaa sovitteluun, missä on kyse ihmissuhteista, tunteista ja tarpeista huomioon ottavasta konfliktien hallintamenettelystä. Kohtaaminen, keskustelu sekä yhteistyö ovat keskeisenä prosessissa, jossa yritetään lisätä ymmärrystä osapuolten välille. Sovittelussa osapuolia kunnioitetaan ja heitä pidetään oman konfliktinsa asiantuntijoina. Keskeisenä periaatteena on palauttaa teko osapuolille osallistavasti heidän oman asiansa ratkaisussa. Sovittelun tavoitteena on eheyttää rikkoutuneita ihmissuhteita, sopia teon hyvityksestä ja jatkotoimenpiteistä, niin ettei teko enää toistuisi. (Verso, [viitattu 5.9.2020].)

Vakavia rikoksia sovitellessa on se samalla psykososiaalinen traumanpurkupro- sessi, missä rikosta voidaan käsitellä turvallisissa olosuhteissa puolueettomasti am- mattilaisen avustuksella (Konttila 2013).

Sovittelu on dialoginen prosessi, jossa oppiminen ja tunteiden käsittely on keskeistä ja se voi auttaa rikoksesta seuranneiden traumojen purkamisessa. Sovittelu sijoittuu yleensä monen vuoden päähän rikoksesta ja prosessi voi olla pitkäkin, koska sovit- telija saattaa tavata rikoksen kumpaakin osapuolta useamman kertaa erikseen, en- nen mahdollista yhteistä tapaamista. Sovittelun prosessin voi myös keskeyttää mil- loin vain kummankin osapuolen toimesta. Vakavien rikosten sovittelun prosessissa tekijä on suoraan vastuussa uhrille. Prosessi lieventää rikoksesta syntyneitä vaiku- tuksia molemmille rikoksen osapuolille. (Konttila 2013.)

4.3 Restoratiivinen oikeus

Restoratiivisen oikeuden konsepti saattaa kuulostaa vieraalta monille, mutta sen juuret ylettävät kauas historiaan ja sitä on käytetty maailmanlaajuisesti etenkin alkuperäiskansojen kulttuurissa. Restoratiivinen oikeus korostaa turvallisuuden, luottamuksen ja uudelleen rakentamisen takaisin tuomista. (Assegued, [viitattu 6.9.2020].) Kanadassa syntyi ensimmäiset modernin restoratiivisen oikeuden esimerkit (Liebmann 2007, 259). Yhdysvallat on taas puolestaan yksi ensimmäisistä maista, missä sovittelua on järjestetty. (Liebmann 2007, 260). Euroopassa restoratiivinen oikeus on eniten käytetty oikeuden muoto (Hyvärinen & Jalivaara 2015). Suomessa puolestaan restoratiivinen oikeus näyttäytyy lähinnä sovittelutoiminnassa (Elonheimo 2004, 179).

Restoratiivisuus on moniselitteinen käsitys, mutta sen määritelmässä kuitenkin näkyvät aina samat peruslähtökohdat, joita ovat: kohtaaminen, kuuntelu, ihmisten välisten suhteiden eheyttäminen sekä sosiaalisten taitojen vahvistaminen. (Verso, [viitattu 1.6.2020].) Keskeistä siinä on tulevaisuuteen suuntautuminen ja tekojen hyvitäminen, sekä tekijän, että uhrin palauttaminen toimiviksi jäseniksi yhteiskuntaan. Myös yhteiskunnan ja yhteisöjen arvojen vahvistaminen ovat keskeisessä roolissa. (Åberg 2017, 215.) Lähtökohtana restoratiivisessa oikeudessa on se, että rikos on loukkaus toista ihmistä kohtaan (Iivari 2010, 23). Restoratiivinen oikeus tarkoittaa korjaavaa oikeutta ja se voidaan mieltää myös osallistuvaksi konfliktinratkaisuksi (Iivari 2007).

Laajimmillaan restoratiivinen oikeus on rikosvahinkojen korjaamista ja muutokseen pyrkivää oikeutta. Sen päätehtävänä on kokoontua yhteen asianomaisten kanssa ulkopuolisen sovittelijan avulla ja keskustella tapahtuneesta rikoksesta, sen tuomista seuraamuksista ja mahdollisista jatkotoimenpiteistä. (Kaurala 2012.) Restoratiivisen oikeuden pyrkimyksenä on korjata rikoksesta aiheutuneet vahingot niin uhrille kuin yhteiskunnalle ja rikoksentekijälle (Elonheimo 2002). Arvoihin kuuluu myös osapuolien aktiivinen osallistuminen ja rikoksen tekijälle mahdollisuuden antaminen vastuunottoon. Prosessi on yhteydessä rikosoikeuteen, rikosprosessioikeuteen sekä sopimusoikeuteen. (Iivari 2010, 23). Restoratiivisessa oikeudessa ajatuksena on sellaisen järjestelmän luominen, mikä on vastakkainen perinteiselle

rikosoikeudelle (Ervasrti & Nylund 2014, 488). Restoratiivisessa oikeudessa keskitytään pohtimaan ketkä ovat uhreja, mitkä ovat heidän tarpeensa ja mitä se velvoittaa, kun taas perinteisessä oikeusjärjestelmässä pohditaan mitä lakia on rikottu, kuka teki rikoksen ja mikä on ansaittu rangaistus (Coates, [viitattu 6.9.2020].) Monesti restoratiivisessa oikeudessa itse prosessi voi olla olennaisempi kuin lopputulema (Iivari 2010, 23).

Restoratiivisella oikeudella on muutamia edellytyksiä kuten se, että rikosentekijän myöntää syyllisyytensä ja hyväksyy vastuunsa tekemistään teoista. Kummaltakin osapuolelta odotetaan myös halua osallistua ohjelmaan. (Kaurala 2012.) Koulutettujen ohjaajien tulee myös olla käytettävissä (Restorative Justice in Canada 2011, 2).

4.4 Restoratiivisen oikeuden kehitys Euroopassa

Kaikissa Euroopan maissa restoratiivisen oikeuden toiminta on käynnistynyt ainakin jollain tasolla. Kehitys alkoi Euroopassa 1980–1990-luvuilla ja ensimmäisenä toiminnan aloitti Norja, kohdistuen toiminnan vain nuoriin. Suomi aloitti vuonna 1983. Alkuun toiminta oli alkeellista ja sitä sovellettiin pääasiassa vain lieviin, yleensä nuorten tekemiin rikoksiin. Menetelmällisesti perinteisen oikeudenkäytön vaihtoehtona tai täydentäjänä ne ovat kehittyneet eri puolilla Eurooppaa kuitenkin hyvin eri tavoin ja eri vauhdilla. Pisimmälle kehittyneitä menetelmiä ja lainsäädäntöä tavataan Pohjoismaissa, erityisesti Suomessa ja Norjassa, sekä Keski-Euroopassa ja Isossa-Britanniassa. Restoratiivisen oikeuden menettelyjä vahvistavia lainsäädäntöjä on saatu voimaan myös Keski-Euroopassa, mutta palvelut ovat vielä melko kehittymättömiä. (Kinnunen 2012).

Restoratiivisen eli korjaavan oikeuden toteuttamismallit ovat lähteneet erilaisista lähtökohdista riippuen maasta. Suurin ja merkittävin näkökulmaero on, onko toiminnan keskiössä rikosentekijä, uhri vaiko molemmat. Suomessa ja Norjassa pyrkimyksenä on ollut suhtautua kumpaankin osapuoleen tasapuolisesti. Tämän kehittämisessä on ollut eri puolten tarpeiden huomioiminen.

Eri mailla on luotu eri ratkaisuja siihen, millaisiin rikoksiin restoratiivista oikeutta voidaan käyttää. Eräissä maissa tällaisten rikosten sovittelu on lainsäädännöllä kielletty. Suomessa vakavia rikoksia sovittellaan, ja se onkin ollut muissa maissa kiistanalainen ja puhetta herättävä asia. (Kinnunen 2012.)

5 JÄLKIKÄSITTELY

Ulkomailla saatujen hyvien kokemusten rohkaisemana on myös Suomessa alettu viime vuosina kehittämään toimintaa, jossa vakavien rikosten uhriksi joutuneilla tai heidän läheisillään on mahdollisuus tavata rikoksen tekijä jossain vaiheessa oikeudenkäynnin jälkeen (Åberg 2017, 218). Suomessa tätä toimintaa on alettu kehittämään vuonna 2013 (Konttila 2020b). Ulkomailla, kuten Yhdysvalloissa, Kanadassa sekä muualla Euroopan maissa tämä toiminta on ollut käytössä jo jopa vuosikymmeniä (Åberg 2017, 218). Suomessa aloitteita jälkikäsitteilyyn on tehty noin 180, ja kolmannes niistä on päätynyt kohtaamiseen saakka (Konttila 2020b).

Jälkikäsitteily eli restorative justice dialogue on restoratiiviseen oikeuteen perustuva dialogia rikoksen uhrin tai henkirikoksen kohdalla uhrin omaisten sekä rikoksen tekijän välillä (Hiitelä & Konttila 2020). Jälkikäsitteilyssä on tavoitteena selvittää vakavien rikosten, kuten törkeiden pahoinpitelyiden, ryöstöjen, henkirikosten osapuolten tarpeiden, hyötyjen ja haittojen ehkäisevät vaikutukset (Konttila 2015). Pyrkimyksenä jälkikäsitteilyssä on löytää ja vahvistaa henkilön omia voimavaroja vuorovaikutuksellisin keinoin, jotta hän saattaisi jatkaa elämäänsä niin hyvin kuin mahdollista (Vuolle Settlementti, [viitattu 8.8.2020].) Uhrilla tai uhrin omaisella voi olla kysymyksiä rikoksesta tai sen motiiveista (Åberg 2017, 218). Jälkikäsitteily täten antaa uhrille mahdollisuuden tavata tai keskustella rikoksen tekijän kanssa tapahtuneesta rikoksesta ja sen tuomista vaikutuksista (Restorative justice in custodial settings information pack, 22a). Itse rikosta ei yleensä kuitenkaan haluta käydä lävitse (Hautamäki, [viitattu 6.9.2020]). Kohtaamisessa käydään vuoropuhelua rikoksesta aiheutuneiden seurausten vähentämiseksi (Hiitelä & Konttila 2018). Kyse ei ole kuitenkaan anteeksiantamisenautomaatiosta (Yle 2019).

Restoratiivisiin periaatteisiin kuuluu huomioida ensisijaisesti uhrin tarpeet ja tukeminen ja mikäli erillistapaamisten perusteella voidaan katsoa, ettei kyseinen periaate toteudu, ei myöskään prosessia jatketa. Tapauksessa, jossa tapaamiseen päädytään, tulee tilaisuus suunnitella hyvin tarkkaan. Kummallakin osapuolella on mahdollisuus omaan tukihenkilöön, joka saa olla tapaamisessa mukana. (Konttila 2015.) Tukihenkilö voi olla ystävä, perheenjäsen tai muu läheinen henkilö (Coates ym., [viitattu 6.9.2020]). Kohtaamisessa kumpaakin osapuolta kohdellaan tasapuolisesti sekä kunnioittavasti, ja tarvittaessa uhrien tai uhrien omaisten tarpeisiin voidaan

vastata palveluohjauksellisin keinoin (Vuolle Settlementti, [viitattu. 5.9.2020]). Kohtaamisessa on mukana kaksi työntekijää. Osapuolille suoritetaan haastattelut ennen kohtaamista ja sen jälkeen, ja heidän jälkihoidostaan huolehditaan hyvin. (Konttila 2015.) Kaikki aloitetut prosessit eivät välttämättä johda osapuolten kohtaamiseen, mutta asian läpi käyminen ammattilaisten avulla voi silti olla hyödyllinen kummallekin osapuolelle (Vuolle settlementti, [viitattu 9.8.2020]).

5.1 Jälkikäsitteilyn prosessi

Jälkikäsitteilyn prosessin aloittamiseen on tiettyjä ehtoja, joiden täytyy täytyä. Ensimmäisenä ehtona on tunnistettavan uhrin tai uhrin omaisen olemassaolo, joka tarkoittaa sitä, että henkilön, joka osallistuu jälkikäsitteilyyn, ei tarvitse olla suora uhri, vaan hän voi olla myös uhrin omainen tai muuten rikoksen vaikutuksista kärsivä henkilö. Toisena, tekijän täytyy hyväksyä vastuunsa tekemästään rikoksesta. (Restorative Justice Council 2016b, 22.) Kohtaamisia on jouduttu keskeyttämään, koska tekijä on puolustellut tekoaan, eikä ole osoittanut katumusta (Konttila 2020b). Kolmantena ehtona on, että uhri, rikoksentekijä tai muu osallistuja suostuu järjestettävään toimintaan (Restorative Justice Council 2016b, 22).

Jälkikäsitteily on mahdollista järjestää oikeudenkäynnin ja tuomion antamisen jälkeen, eikä sen järjestämisellä ole vaikutusta tuomion pituuteen. Osapuolet valmistellaan huolellisesti kohtaamista varten. Kohtaamista ei välttämättä tarvitse järjestää kasvotusten, vaan jos osapuolet haluavat, prosessi voidaan järjestää kirjeiden tai videon kautta, jolloin kasvokkain tapahtuvaa kohtaamista ei tarvita. Koska osallistuminen jälkikäsitteilyyn on aina vapaaehtoista, sen keskeyttäminen missä tahansa vaiheessa prosessia on sallittua, kummankin osapuolen puolelta. (Vuolle Settlementti, [viitattu 10.3.2020].)

Jälkikäsitteilyn prosessi muodostuu neljästä eri vaiheesta. Ensimmäinen on aloitevaihe, missä kaksi koulutettua ammattilaista, eli fasilitaattoria tapaavat ensin aloitteentekijän, jolloin he arvioivat asiakkaan soveltuvuutta kohtaamiseen. Soveltuvuuden ollessa hyvä, ottavat he yhteyttä rikoksen toiseen osapuoleen, ja arvioivat heidän valmiudet ja soveltuvuuden kohtaamista varten. (Hiitelä & Konttila 2018.)

Aloitteen jälkikäsitteilyyn voi tehdä rikoksen uhri tai uhrin omainen, rikoksen tekijä, rikoksen uhrin läheinen tai rikoksen tekijän läheinen. Aloitteen voi tehdä monin eri tavoin, kuten sähköpostitse, kirjeitse tai puhelimitse. (Vuolle settlementti, [viitattu 10.3.2020].)

Aloitevaiheen jälkeen kartoitetaan tunteet, tarpeet, hyödyt ja riskit (Hiitelä & Konttila 2018). Tässä valmisteluvaiheessa kartoitetaan osapuolten yhteen sopivuutta ja etenkin uhrin/ uhrin omaisen tarpeiden täyttymismahdollisuutta. Kumpaakin osapuolta tavataan riittävän monta kertaa, jotta saadaan selvitettyä heidän motiivinsa, odotuksensa, valmiutensa ja tarpeensa mahdolliseen kohtaamiseen sekä haastatteluun että kyselylomakkeen avulla. Lisäksi selvitetään tekijän suhtautuminen tekoonsa, kohtaamisen hyödyt ja riskit, sekä sopiva ajankohta. Mikäli näyttää siltä, että kohtaamisesta olisi hyötyä etenkin uhrille tai uhrin omaiselle, prosessia jatketaan. (Konttila 2020b.) Kolmas vaihe on itse rikoksen tekijän ja uhrin tai uhrin omaisen kohtaaminen. Tähän kohtaamiseen täytyy luoda turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri. (Hiitelä & Konttila 2018.) Kohtaamisessa keskustellaan rikoksesta ja sen seuraamuksista. Keskustelu ja sen sisältö määräytyy osallistujien tarpeiden ja toiveiden mukaan. (Vuolle settlementti, [viitattu 10.3.2020]). Kohtaamisessa fasilitaattorit auttavat tarpeen tullen osallistujia apukysymyksin (Konttila 2020b). Välittömiä vaikutuksia arvioidaan arviointihaastattelulla (Hiitelä & Konttila 2018).

Viimeiseen vaiheeseen kuuluu seuranta. Seurannassa otetaan yhteyttä 2 viikon, sekä 2–3 kuukauden päästä kohtaamisesta. (Hiitelä & Konttila 2018.) Seurannassa arvioidaan haastattelun pitkäaikaisvaikutuksia. Nämä kokemukset dokumentoidaan. (Konttila 2020b.)

Jälkikäsitteilyn prosessi itsessään on pitkä, se kestää yleensä puolesta vuodesta vuoteen saakka, ja se voi sisältää useampia tapaamisia, riippuen osallistujien tarpeista ja toiveista. (Vuolle settlementti, [viitattu 10.3.2020]). Jälkikäsitteilyn prosessissa pyritään löytämään sekä vahvistamaan osapuolten omia voimavaroja vuorovaikutuksellisin keinoin, jotta elämä voisi jatkua eteenpäin olosuhteista huolimatta niin hyvin kuin on mahdollista (Vuolle settlementti, [viitattu 10.3.2020]).

5.2 Haasteet

Jälkikäsitteilyn prosessin hankkeen etenemisellä on myös ollut etenkin alkuvaiheessa haasteita. Keskeisimpänä haasteena Arja Konttilan (2020b) mukaan on ollut uhrien ja monien uhrien omaisten ennakkoluulot kohtaamisen hyödyistä ja siitä, että hyödyt olisivat vain tekijälle suuntautuvia, eikä uhreille tai uhrien omaisille. Konttila (2020b) kuitenkin korostaa, ettei kyseessä ole anteeksiantoprosessi, eikä tekijä saa hyötyjä esimerkiksi tuomion suorittamiseen. Vähitellen uhrit ja uhrien omaiset ovat kuitenkin alkaneet luottaa siihen, että myös heille kohtaamisesta voi olla monenlaisia hyötyjä.

Toisena keskeisenä haasteena Konttila (2020b) mainitsee yhteyden saamisen toiseen osapuoleen. Tähän vaikuttaa joko se, että yhteistietoja ei ole tai että toinen osapuoli ei vastaa mitään kirjeen lähettämisen jälkeen. Mikäli yhteys mahdollisista haasteista huolimatta on saatu molempiin osapuoliin, jossakin tilanteissa on myös ollut haasteellista määrittää sopivaa ajankohtaa kohtaamiselle, ettei se ajoitu liian aikaisin tai myöhään osapuolen tarpeisiin nähden. (Konttila 2020b.)

5.3 Hyödyt

Jälkikäsitteilyllä on monenlaisia eri hyötyjä rikoksen molemmille osapuolille. Uhrille tai uhrin omaiselle se mahdollistaa muun muassa rikoksen tekijän turvallisen kohtaamisen yhdessä ammattilaisten kanssa, mahdollisuuden kertoa henkilökohtaisesti tekijälle rikoksesta aiheutuneet seuraukset, mahdollisten vastausten saaminen rikokseen liittyvistä asioista itse tekijältä. Rikoksen tiimoilta se voi auttaa mahdollisen ahdistuksen, pelon sekä vihan purkamisessa. Hyötyjä ovat myös kuulemisen ja ymmärretyksi tulemisen kokeminen, mahdollisen pelon ja vihan tunteiden vähentyminen, palauttaa luottamusta ihmissuhteisiin, auttaa näkemään tekijän ihmisenä, suruprosessin edistyminen tai aloittaminen ja sitä kautta esimerkiksi itsetuhoisuuden vähentyminen. Prosessi voi myös auttaa luomaan kokemuksen itsemääräämisoikeudesta. (Hiitelä & Konttila 2018.) Kohtaaminen tekijän kanssa voi myös edistää

tapahtuneen hyväksymisessä ja kokemuksissa sekä elämässä eteenpäin pääsyssä (Restorative Justice Council 2016b).

Tekijälle jälkikäsitteily mahdollistaa puolestaan mahdollisuuden kantaa vastuuta rikoksesta suoraan vahinkoa aiheuttaneelle, sekä mahdollisuuden osoittaa katumista. Käsitteily voi mahdollistaa sellaisen ihmissuhteen korjaamista, joka on rikoksen seurauksena kärsinyt, tekoon liittyvän ahdistuksen, pahan olon tunteen sekä koston pelon vähenemistä. (Hiitelä & Konttila 2018.) Omien tekojen seurauksien käsitteily ja itseymmärryksen lisääminen ovat myös saatuja hyötyjä (Konttila 2020a). Prosessi myös edesauttaa hyväksymään teon, saamaan mahdollisen anteeksianton ja pääsemään eteenpäin (Restorative Justice Council, 2016b). Tekijä saa mahdollisuuden tuntea olonsa positiivisemmaksi ja toiveikkaammaksi tulevaisuudessaan, rakentaa itseluottamusta, tuntea olevansa tuettu ja uudelleen integroitua yhteiskuntaan (Assegued, [viitattu 3.9.2020]).

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyön tutkimus toteutettiin haastatteluilla, jotka tapahtuivat puhelimitse. Haastattelimme henkirikoksen uhrin läheisiä sekä rikoksen tekijöitä. Haastateltavat saimme Rikosseuraamuslaitoksen hankekoordinaattori Arja Konttilalta. Tutkimusmenetelmänä meillä oli kvalitatiivinen menetelmä, jossa käytimme puolistrukturoitua haastattelua.

6.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa laadullista tietoa jälkikäsitteilyprosessin kokemuksista niin rikoksen uhrin kuin rikoksen uhriksi joutuneen omaisen, kuin rikoksen tekijän puolesta, sekä jälkikäsitteilyn prosessin merkitystä kummankin osapuolen osalta. Laajempaan tarkoituksena oli tuoda jälkikäsitteilyä myös tietoisuuteen yhteiskunnassa, koska se on melko uusi käytäntö Suomessa. Opinnäytetyö käsittelee SAUMA-hanketta, ja sen jatkotoimintaa. Sauma-hanke käsittelee vakavien rikosten jälkikäsitteilyä uhrin tai uhrin omaisen ja rikoksen tekijän välillä.

Tarkoituksena on selvittää, mikä sai toisen osapuolen tekemään aloitteen jälkikäsitteilyprosessiin. Opinnäytetyössä käsitellään prosessin vaiheiden kulun etenemistä molempien osapuolten osalta. SAUMA-hankkeesta ja sen prosessien vaiheista on jo kerätty tietoja yhteen, mutta tutkimusta prosessin merkityksestä osapuolille ei ole saatavilla.

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tutkimus selvittää kriminaalihuollon jälkikäsitteilytoimintaa. Tämä myös auttaa yhteiskuntaa ymmärtämään vakavien rikosten jälkikäsitteilyn merkitystä rikoksen eri osapuolille. Tutkimus auttaa myös tilanteen ulkopuolisia henkilöitä ymmärtämään, miksi sitä tulisi järjestää.

Valitsimme aiheen, koska se on ajankohtainen. SAUMA-hankkeen toimintaa on jatkettu vuosille 2019–2020. Sauma-hankkeesta on myös tehty dokumenttielokuva,

joka ensi-ilta oli 30.01.2020. Aiheesta on tehty kokeiluvaiheessa opinnäytetyö, mutta jatkohankkeesta ei ole tehty.

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksemme ovat:

-Mitä jälkikäsitteily on?

-Mitä hyötyä jälkikäsitteilyn prosessista oli?

-Minkälainen merkitys jälkikäsitteilyn prosessilla oli osallistujalle?

6.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksemme on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007). Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen kohteena on luonnollinen tosielämän tilanne ja se on avoin kaikelle tapahtuneelle (Auvinen & Tarkiainen 2018). Laadullinen tutkimus sopii meidän opinnäytetyöhömme hyvin, koska siihen sisältyy ajatus todellisuuden moninaisuudesta. Haluamme myös tutkia aiheitamme kokonaisvaltaisesti, jolloin laadullinen tutkimus on parempi kuin määrällinen tutkimus. (Hirsjärvi ym. 2007.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimukseen osallistuvat valitaan heidän asianmukaisten kokemustensa perusteella, milloin he tarjoavat kokemuksiin perustuvaa tietoa tutkimuksen aiheeseen liittyen, jota ei ole muualla saatavilla (Auvinen & Tarkiainen 2018). Tällöin haastateltaessa on otettava huomioon myös aiheen sensitiivisyys ja arkaluontoisuus, koska tutkittavilta tulee omaa henkilökohtaista kokemusta aiheesta. (Kylmä & Juvakka 2012.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusobjekteja, eli haastateltavia on yleensä vähemmän, kun taas kvantitaavisessa eli määrällisessä tutkimuksessa haastateltavia tulisi olla useampia, jopa satoja. (Kananen 2010, 37–38.)

Tutkimuksessamme käytämme puolistrukturoitua haastattelua. Puolistrukturoidussa haastattelussa jokaiselle haastateltavalle esitetään samat, tai lähes samat kysymykset samassa järjestyksessä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006) Puolistrukturoitua haastattelua käytetään myös, jos aihetta on tutkittu suhteellisen vähän. (Näpärä, [viitattu: 2.10.2020]). Valitsimme puolistrukturoidun haastattelun, koska se sopii tilanteisiin, joissa halutaan tietoa juuri tietyistä asioista. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006)

Haastattelurunko rakentui ensin tarkastelemaan jälkikäsitteilyn prosessin alkua, sitten itse prosessia ja viimeisenä prosessin jälkeisiä asioita, kuten prosessin merkitystä ja sen tuomia hyötyjä osallistujalle. Haastattelu muodostui avoimista kysymyksistä. Haastattelu eteni jäsennellysti kysymys kerrallaan edeten. Kysyimme tarvittaessa tarkentavia lisäkysymyksiä. Haastateltava sai itse määritellä vastauksen laajuuden. Haastattelut sujuivat mallikkaasti. Haastateltavat kertoivat laajat ja kattavat vastaukset kysymyksiimme, joista saimme suoria lainauksia tutkittavien kokemuksista ja tuntemuksista jälkikäsitteilyn prosessista.

6.3 Aineistonkeruu

Tutkimuksen haastateltavat saimme Rikosseuraamuslaitoksen hankekoordinaattorilta, joka kysyi vakavien rikosten jälkikäsitteilyn prosessin käyneitä henkilöitä osallistumaan haastatteluun. Haastattelimme kolmea rikoksen tekijää, joista kaikki haastateltavat olivat jo siviilissä, ja heidän käsittelystään oli kulunut jo aikaa. Haastattelimme myös yhteensä kolmea rikoksen uhria ja uhrin omaista. Haastatteluun osallistuminen oli vapaaehtoista. (Liite 1).

Keräsimme aineistoa haastatteluiden avulla. Haastattelu sopii moniin erilaisiin tutkimustarkoituksiin, koska se on joustava tiedonkeruumenetelmä. Haastattelu sopii hyvin laadullisen tiedon keruuseen. Tietoa voidaan kerätä erilaisten haastattelutekniikoiden avulla, joita ovat henkilökohtaiset haastattelut, sähköpostihaastattelut,

avoimet haastattelut, puhelinhaastattelut sekä ryhmäkeskustelut. (Liikenteen tutkimuskeskus Verne, [viitattu 2.10.2020].)

Käytimme tutkimuksen tiedonkeruussa puhelinhaastattelua, koska haastateltavat asuivat ympäri Suomea, ja täten se soveltui meille hyvin. Puhelinhaastattelu oli myös melko helppo tapa haastatella, eikä se ole sidoksissa esimerkiksi paikkaan, mikä helpottaa haastatteluun osallistumista. Puhelinhaastattelu on myös melko matalan kynnyksen haastattelu, koska kasvokkain kohtaamista ei tule. Haastattelua tehdessä puhelimitse, jää kuitenkin kummaltakin haastattelun osapuolelta näkemättä toisen eleet ja ilmeet, ja täten niiden tulkinta jää puutteelliseksi. Puhelinhaastattelussa soitimme haastateltaville, kysyimme luvan nauhoitukseen, minkä jälkeen aloimme nauhoittamaan puhelua. Varasimme aikaa runsaasti jokaiseen haastatteluun, ettei haastattelu jäisi kesken ja saimmekin kaikki haastattelut tehtyä kokonaan. Koimme, että tutkimusaineistoin hankinta oli hieman hankalaa ja haastateltavia oli melko vaikea saada, mutta saimme kuitenkin aineiston hyvin kasaan.

6.4 Aineiston analyysi

Haastattelunauhoitusten jälkeen litteroimme äänitteet, jotta voimme analysoida tutkimustuloksia. Litteroinnissa tuotokset kirjoitetaan sanasta sanaan ylös (Hirsjärvi ym.). Haastattelut kestivät 30 minuutista tuntiin, vaihdellen vastaajan vastauksien laajuudesta. Litteroinnissa kirjoitimme aineiston tekstinkäsittelyohjelmalla puhtaaksi. Litteroimme ensin koko haastattelun sanasta sanaan, minkä jälkeen teimme tiivistelmän, mihin erittelimme vastaukset selkeään ja tiivistettyyn muotoon. Kun aineistoa litteroidaan, on järkevää numeroida haastattelut juoksevin numeroin, jotta helpotettaisiin aineiston käsittelyä sekä analyysia. Haastatteluihin kannattaa myös merkitä tunnistetietoja, kuten ikä, sukupuoli, asuinpaikka tai ammatti. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006) Me käytimme tunnistetietoina merkintöjä U tai T, jotka viittaavat, onko haastateltava uhrinomainen tai uhri, vai rikoksen tekijä. Koska haastateltavia oli vain kumpaakin kolme kappaletta, numeroimme ne haastattelujärjestyksen mukaan kirjaimen perään, esimerkkinä U1, eli uhri tai uhrinomainen, ensimmäinen haastateltava. Litteroitua aineistoa syntyi n.30 sivua. Litteroitua aineis-

toa aloimme lukemaan sitä ja jäsentelemään vastauksia tulkintojemme mukaan teemoittain. Aloitimme analysoinnin prosessin lähtökohdista, jonka jälkeen etenimme analyysissa haastattelurungon mukaisesti (Liite 2.) Analysoidessa aineistoa, tulisi sitä hajottaa ja hallita. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006) Haastattelusamme eri kysymysten kohdalla nousi myös muihin kysymyksiin vastauksia, joten jäsentelytyötä oli melko paljon. Kun olimme saaneet kaikki vastaukset jäsenneiltyä, teimme jokaisesta haastateltavasta oman tiivistelmän, minkä jälkeen yhdistimme uhrien ja uhrien omaisten tiivistelmät yhdeksi ja tekijöiden tiivistelmät yhdeksi. Käytimme uhrien ja uhrien omaisista sekä tekijöistä värikoodeja heidän yhteisessä tiivistelmässään. Kun olimme käyneet läpi tutkimusaineiston ja analysoineet sen, kirjasimme opinnäytetyöhömmme tutkimuksestamme tekemämme tulokset. Lopuksi teimme vielä kaaviota selkeyttämään saamiamme tuloksia. Ensimmäinen kaavio tiivisti jälkikäsitteilyn aloite, -valmistelu, -kohtaamis- ja seurantavaiheen. Kuvasimme, miten aloite jälkikäsitteilyyn oli tapahtunut sekä, miten valmistelu, kohtaaminen ja seuranta toteutuivat. (Kaavio 1.) Kaavioissa 2. kuvasimme usein esiin nousseita hyötyjä kummankin osapuolen näkökulmasta. Saimme mielenkiintoista aineistoa. Johtopäätökset muodostimme tutkimustulosten ja teorian tiedon pohjalta.

7 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Kun tutkimusta tehdään, liittyy siihen eettisyys aiheen valinnasta raportointiin asti. Tutkimusmenetelmiä valitessa täytyy nekin miettiä eettisyyden pohjalta, esimerkiksi ovatko aineistonkeruumenetelmät riittäviä aineiston saamiseen. Tulosten raportointiin kuuluu tutkijalle eettinen velvoite, jonka mukaan tutkijan täytyy raportoida tuloksia niin rehellisesti ja tarkasti, kuin on mahdollista, mutta samaan aikaan tutkijan täytyy suojella tutkittavia. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tutkimuksemme avulla pyrimme saamaan tietoa jälkikäsitteilyn prosessista ja sen merkityksistä ja hyödyistä rikoksen kummallekin osapuolelle. Aihetta olisi hyvä saada tietoisuuteen ja täten kannustamaan ihmisiä osallistumaan prosessiin, mikäli heidän tilanteensa on sellainen, että siihen olisi mahdollisuus.

Hyvän tutkimuskäytännön mukaan tarvitaan myös tutkimukseen osallistuvilta osallistumisesta asiaan perehtyneesti annettu suostumus, minkä tarkoituksena on estää tutkittavien manipulointi tieteen nimissä. Tutkittavalle täytyy siis kertoa kaikki oleellinen tieto ja mitä tutkimuksessa tulee tapahtumaan. Tutkittavan antaessa suostumuksen, tarkoittaa se, että tutkittava on kykeneväinen tekemään järkeviä arvioiteja hänelle annettujen tietojen perusteella, ja että osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista. (Hirsjärvi ym. 2004, 26–27). Kvalitatiivisen tutkimuksen eettisiin käytäntöihin kuuluu myös muun muassa luottamuksellisuus ja anonymiteetti. Anonymiteettisyys tulisi säilyttää niin hyvin, kuin on mahdollista, mutta täydellistä nimettömyyttä ei kuitenkaan usein saada. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tutkimusaineiston oikeanlainen säilyttäminen kuuluu myös tutkimusetiikkaan. Tutkimusaineiston tulee säilyä oikeissa käsissä, eikä ulkopuolisilla tule olla pääsyä aineistoon. (Vilka 2015, 47.)

Ennen kuin aloitimme haastattelun, pyysimme lupaa haastateltavilta äänitykseen, minkä jälkeen kerroimme, mihin tarkoitukseen äänitykset tulevat, säilytysajasta ja että tulemme tuhoamaan jokaisen haastattelun opinnäytetyöprosessin lopuksi. Nimesimme haastatteluiden nauhoitukset kirjaimella t tai u, riippuen oliko haastateltava rikoksen tekijä vai uhri tai uhrinomainen, ja laitoimme vielä numeron perään erottaaksemme nauhoitukset toisistaan. Näin henkilötietoja ei tallennettu nauhoituk-

siin, ja anonymiteetti pystyi säilymään koko opinnäytetyöprosessin ajan. Haastattelujen aikana tehdyt muistiinpanot myös oli samalla tavalla merkittyjä, eikä niistäkään pystynyt tunnistamaan, kuka oli kyseessä. Pidimme ääninauhat ja muut tiedostot itsellämme yhdessä paikassa, mihin kellään muulla ei ollut pääsyä. Suoritimme haastattelut myös niin, ettei kukaan ulkopuolinen niitä kuule. Aineistoa käsitellessä teimme sen luottamuksella, emmekä jakaneet aineistoa kenellekään ulkopuoliselle. Saatuamme opinnäytetyön valmiiksi tuhosimme oikeaoppisesti kaikki nauhoitteet ja tiedostot.

Tutkimusta tehdessä on tärkeää arvioida sen luotettavuutta. Kriittinen ja arvoiva työasenne parantaa tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä. Laadullista tutkimusta arvioidessa tarkastelun täytyy olla kokonaisvaltaista ja kriittistä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006) Tutkimustilanteen -ja prosessin tarkka kuvailu parantaa tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi ym. 2009, 231) Tutkimuksen arvioinnin tulisi olla sidoksissa koko tutkimusprosessiin, ja sitä täytyisi tarkastella ja reflektoida koko tutkimuksen ajan. Jotta tutkimuksen luotettavuuden arviointi on mahdollista, täytyy tutkimustulokset suhteuttaa tutkimusongelmiin ja käytettyihin menetelmiin. Tämä tarkoittaa tutkimuksen kokonaisvaltaista tarkastelua vaihe vaiheelta ja pohtimista valintojen ja menetelmien soveltuvuudesta päämäärään pääsemiseksi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006) Jotta luottamuksellisuutta voidaan taata, täytyy ottaa huomioon myös vastuullinen litterointi. Tutkimuksella voi olla myös seurauksia tutkittaville sekä aihepiiriä koskeville mahdollisille organisaatioille. Niiden huomiominen lisää myös luottamuksellisuutta.

Tutkimuksemme luotettavuutta todentavat tutkimustulosten yhteneväisyys teorian kanssa, kuten esimerkiksi jälkikäsitteilyn prosessista tulleet hyödyt. Emme pyrkineet tekemään tilastollisesti tai tieteellisesti pätevää tutkimusta, ja koska tutkimuksemme kohdejoukko on pieni, ei se olisi edes mahdollista. Kuitenkin tutkimuksemme sisältö on kattava, ja se perustuu haastateltavien omiin mielipiteisiin ja kokemuksiin jälkikäsitteilyn prosessista. Tämän lisäksi lisäsimme sitaatteja tutkimuksen tuloksiin tuomaan luotettavuutta.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Itse prosessiin liittyen esitimme monenlaisia kysymyksiä. Kysymykset jaoteltiin ennen prosessia, prosessin aikana ja prosessin jälkeen. Ensin heiltä kysyttiin taustaa prosessin lähtökohdista ja sitten itse prosessista. Haastateltavat saivat kertoa avoimesti prosessista, mitä tuli mieleen, jonka jälkeen esitimme tarkempia kysymyksiä.

8.1 Prosessin taustalla

Jälkikäsitteilyprosessi voi alkaa erilaisten tapojen kautta. Haastateltavista kaikki tekijät olivat itse tehneet aloitteen. Uhrien omaisista kaksi oli tehnyt aloitteen ja yksi oli saanut kirjeitse ilmoituksen, että tekijä haluaisi tavata jälkikäsitteilyn kautta. Yksi haastateltavista oli puolestaan saanut puhelun osallistuttuaan TV-ohjelmaan liittyen tapahtuneeseen, josta jälkikäsitteilyn järjestäjät olivat hänet huomanneet. Kirjeen ja puhelun lisäksi yhdeltä haastateltavalta oli kysely kiinnostusta jälkikäsitteilyä jo rikoksen jälkiselvittelyssä. Hän oli kokenut, ettei ollut valmis vielä silloin ja eikä halunnut osallistua. Kuitenkin myöhemmin, kun hän koki olevansa valmis, niin hän teki itse aloitteen jälkikäsitteilyyn. Kaksi haastateltavaa olivat saaneet tiedon jälkikäsitteilyä vankilan papin kautta. Toinen heistä oli löytänyt vankilan ilmoitustaululta esitteen jälkikäsitteilyä, ja oli sen myötä kiinnostunut ajatuksesta. He olivat molemmat oma-aloitteisesti tiedustelleet, miten onnistuisi tapaaminen toisen osapuolen kanssa ja pappi oli kertonut jälkikäsitteilyä heille ja auttanut ottamaan yhteyden jälkikäsitteilyn yhteyshenkilöön. Yksi haastateltavista kiinnostui jälkikäsitteilyä vankilan restoraatiivisen osaston kautta. Hän oli kuuntelemassa uhrin kertomusta ja sai siitä ajatuksen, että voisi auttaa oman rikoksensa uhreja jälkikäsitteilyn avulla. (Kaavio 1.)

Odotukset ja syyt halulle osallistua jälkiselvittelyyn liittyivät melkein kaikilla jotenkin auttamiseen. Osalla oli ajatus siitä, että se auttaisi itseä ja osalla, että se auttaisi toista. Etenkin rikoksen tekijöillä ajatus uhrien/ uhrien omaisten helpottamisesta oli suuressa osassa osallistumisen motiivina. Ajatukset itsensä auttamiseen ovat yhteydessä myös siihen, että haluttiin apua jatkaa elämää eteenpäin. Rikoksen tekijöillä oli myös motiivina se, että saisi pyytää anteeksi henkilökohtaisesti. Tuli kuitenkin ilmi, että anteeksisaantia ei odotettu, tärkeintä oli, että sai pyytää anteeksi. Muita

syitä olivat, että saisi vastauksia kysymyksiin, jotka olivat painaneet mieltä, mielenkiinto ja halu tapaamiseen sekä ajatus siitä, että kohtaaminen toisen kanssa oikeudenkäynnin jälkeen tapahtuisi turvallisesti.

8.2 Prosessin valmistelu vaihe

Jälkikäsitteilyn vaiheet olivat hieman erilaiset niiden osallistujien perusteella. Osallistujat saivat itse vaikuttaa, kuinka prosessi etenee ja mitä vaiheet sisältävät. Varsinkin uhrien omaisilla korostui se, että edettiin heidän aikataulujensa mukaan. Molempien osapuolten motiiveja toisen osapuolen tapaamiseen selviteltiin tarkasti ennen kuin kohtaaminen järjestettiin. Tapaamisia työntekijöiden kanssa, jossa syitä halulle tavata toinen osapuoli, järjestettiin osallistujan tarpeiden mukaan. Keskimäärin sekä tekijät että uhrit halusivat tavata työntekijöitä 2–3 kertaa ennen toisen osapuolen tapaamista. Tapaamisissa varmisteltiin motiivien lisäksi myös halua tapaamiseen ja odotuksia kohtaamisesta. Niissä käytiin myös läpi, mitä kohtaamisessa tulisi tapahtumaan ja mistä siellä haluaisi toisen kanssa keskustella. (Kaavio 1.)

(...) lähdettiin niin että kysyttiin kysymyksiä, että oonko mä valmis siihen kohtaamiseen ja ne tutkii sitä koko ajan ja sitten ne koko ajan varmisti, että mä oon valmis siihen keskustelujen kautta. Kyselyjen kautta se niinku eteni. (U2)

8.3 Prosessin kohtaamisvaihe

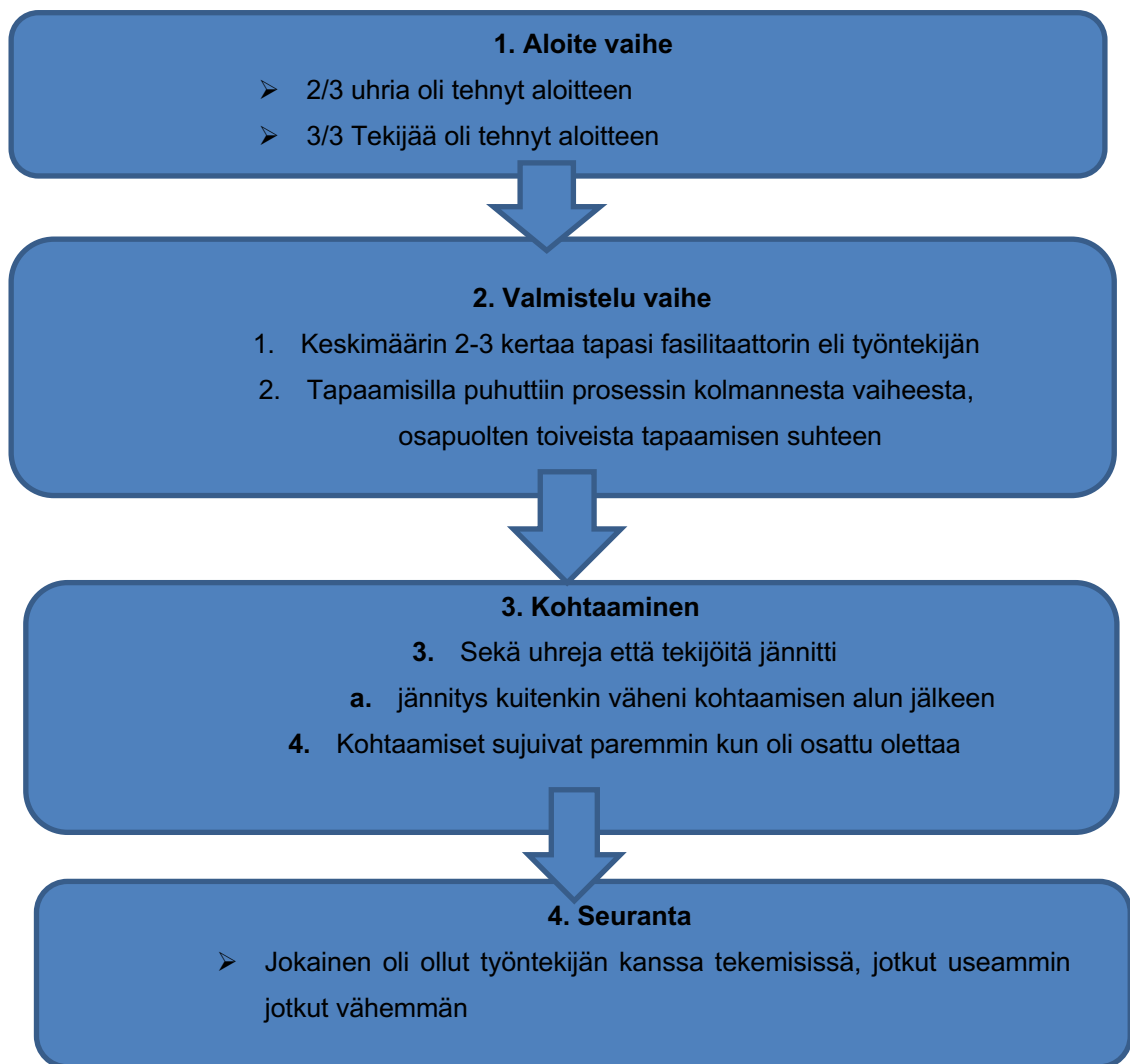
Kaikilla korostui se, että kohtaaminen jännitti. Kuitenkin kohtaamisen edetessä jännitys alkoi laantua, ja kokemuksena tapaaminen koettiin positiivisena. Tapaamisessa molemmat saivat esittää kysymyksiä ja kertoa omia näkökulmiaan tapahtuneeseen ja sen vaikutuksiin. Kysymysten esittäminen siitä, mitä silloin oli tapahtunut, kun rikos tapahtui, oli uhrien omaisia yhdistävä tekijä. Tapahtumien kulun lisäksi he halusivat tietää, että olisivat voineet tehdä jotain toisin, että läheinen olisi vielä elossa. Kahta rikoksen uhrien omaisista oli vaivannut itsensä syyllistäminen oman läheisensä menetyksestä. Yksi suurimmista helpotuksista olikin ollut saada tietää, etteivät he olisi voineet vaikuttaa tapahtumaan.

Kohtaaminen osasi yllättää osallistujat monella tavalla. Ennakkoluulot toista kohtaan osoittautuivat monella vääriksi. Rikoksien uhrien omaisilla oli tietynlainen pelko tekijää kohtaan, mutta se paljastuikin aivan turhaksi peloksi. He huomasivat tekijöiden olevan täysin normaaleja ihmisiä, jotka olivat tehneet virheen elämässään. Myös rikoksen tekijöillä oli pelkoa uhrien kohtaamisesta. Heillä pelko liittyi siihen, kuinka vihainen toinen olisi ja toisen käytökseen kohtaamisessa. (Kaavio 1.)

(...) tekijä rupesi itkemään ja halas mua ja se oli aika pysäyttävä tunne et ihminen mitä oot vihannut niinku koko elämän niin sä päästät sen ees niin lähelle. (U3)

8.4 Kohtaamisen jälkeen

Alustavasti prosessiin oli suunniteltu vain yksi kohtaaminen tekijän kanssa. Kuitenkin nyt myöhemmin kaksi uhrien omaista oli ollut yhteydessä tekijän kanssa uudestaan jälkikäsitteilyn kautta. Tämä koettiin hyväksi ja suositeltiin, että olisi hyvä keskustella vielä toisenkin kerran. Ensimmäisen kerran jälkeen saattoi herätä lisää kysymyksiä ja ajatuksia, joista halusi vielä keskustella toisen osapuolen kanssa. (Kaavio 1.)



Kaavio 1. Prosessin vaiheet

8.5 Jälkikäsitteilyn merkitys

Jälkikäsitteilyn prosessi on monin tavoin merkittävä osallistujalle. Kysyimme haastateltavilta prosessin merkitystä, ja jokainen osallistuja koki sen jollain tavalla merkittävaksi. Merkittävyys ja hyödyt olivat vahvasti sidonnaisia toisiinsa, ja osittain samat asiat korostuivat kummankin kysymyksen vastauksessa.

Merkittävimpana tekijöinä uhrin omaiset nostivat tekijän näkemisenä ihmisenä “hiviön” sijaan, kohtaaminen oli tuonut ymmärrystä tilanteeseen ja tapahtumiin ja siihen, että toisella puolella on myös vastassa ihminen, joka on tehnyt suuren virheen elämässä. Vastausten saaminen tekijältä itseltään mietityttäneisiin kysymyksiin oli myös tärkeää. Tämä myös helpotti uhrin omaista itseä hyväksymään tapahtunut ja täten edes auttoi elämässä eteenpäin pääsyä. Uhrin omaiset nostivat esille myös tekijän aidon katumuksen näkemisen ja aistimisen merkittävänä tekijänä prosessissa.

(...) näki ettei hän ole mikään kylmäverinen psykopaatti vaan hän on ihminen, joka on tehnyt virheen, kokemus siitä, että hänkin on vain ihminen. (U1)

(...) Kun tekijä kertoi siitä tapahtumasta ja kertoi katuvansa ja se että oikein aistii sen, että toinen katuu ja sai vastauksia kysymyksiin. (U2)

Tekijöiden haastatteluissa anteeksipyyntöön saamisen merkitys nousi esille. Oma osallistuminen prosessiin auttoi itse tekijää, mutta myös uhrin omaisen perhettä, mikä koettiin vielä tärkeämmäksi. Kohtaamisessa tekijöillä saattoi olla odotuksia uhrin omaisen reaktioista; odotettiin vihaa, raivoa tai haukkumista, mutta omaisten reaktio oli varsin tyyni ja asiallinen tekijöitä kohtaan. Prosessi auttoi hyväksymään omat teot, käsittelemään niitä perin pohjin, sekä kantamaan vastuuta tapahtuneista. Tämä auttoi myös elämässä eteenpäin pääsyssä ja elämän uudelleen rakentamisessa. Prosessi oli vaikea ja välillä saattoi tulla tuntemuksia, siitä, ettei pysty siihen. Kuitenkin prosessin suoritettua tuli onnistumisen kokemuksia, mitä välttämättä aikaisemmin ei ole tullut ja se kasvatti itsevarmuutta ja uskoa siihen, että pystyy jatkossakin onnistumaan muissa asioissa. Prosessi auttoi myös käynnistämään esimerkiksi päihteettömyyttä, opintojen loppuun suorittamista ja muita henkilökohtaisia prosesseja.

(...) kun joutu ponnistelea niin se kääntyi sen niinku onnistumisen iloon ja siihen niinku että mä sain enemmän kun menentini. (T3)

Prosessi oli vaikea, mutta välttämätön. (T2)

8.6 Hyödyt

Haastatteluissa tuli ilmi monia eri hyötyjä prosessin läpikäymisestä, ja ne olivat osittain samoja niin tekijälle kuin uhrin ja uhrin omaisellekin. Suurimpana hyötynä koettiin elämässä eteenpäin jatkaminen, mikä tuli ilmi kummankin osapuolen vastauksista. Tähän liittyi psyykkisesti vaikuttavia muutoksia. Prosessin hyödyt näkyivät myös siinä, että osa sai käynnistettyä myös muita prosesseja elämässään. Prosessi auttoi myös haastateltavia huomaamaan uusia piirteitä sekä itsestään että toisesta. (Kaavio 2.)

Rikoksen tekijän hyötyjä olivat omatunnon puhdistaminen ja koettiin myös, että löytyi uudenlaista varmuutta asioihin. Prosessin avulla pystyttiin käymään vielä läpi tapahtunutta, mikä auttoi myös tekijää antamaan anteeksi itselleen. Prosessin jälkeen uskallettiin kokeilla uusia asioita ja uskottiin siihen, että niissä tulisi onnistumaan. Tämä johti siihen, että prosessi auttoi käynnistämään myös muitakin prosesseja, kuten päihteettömyyden ja elämän rakentumisen uudelleen. Yksi tekijöistä kertoi löytäneensä luovan puolen itsestään, josta ei ollut aiemmin edes tiennyt. Hän yhdisti sen suoraan prosessiin, koska muita muutoksia ei ollut viime aikoina tapahtunut.

Se, että kykenee tavallaan puhtaalla omallatunnolla lähtemään siviiliin, ja että on puhdistettu ilmaa uhrin omaisten kanssa, lisäksi oma hyötyminen. (T1)

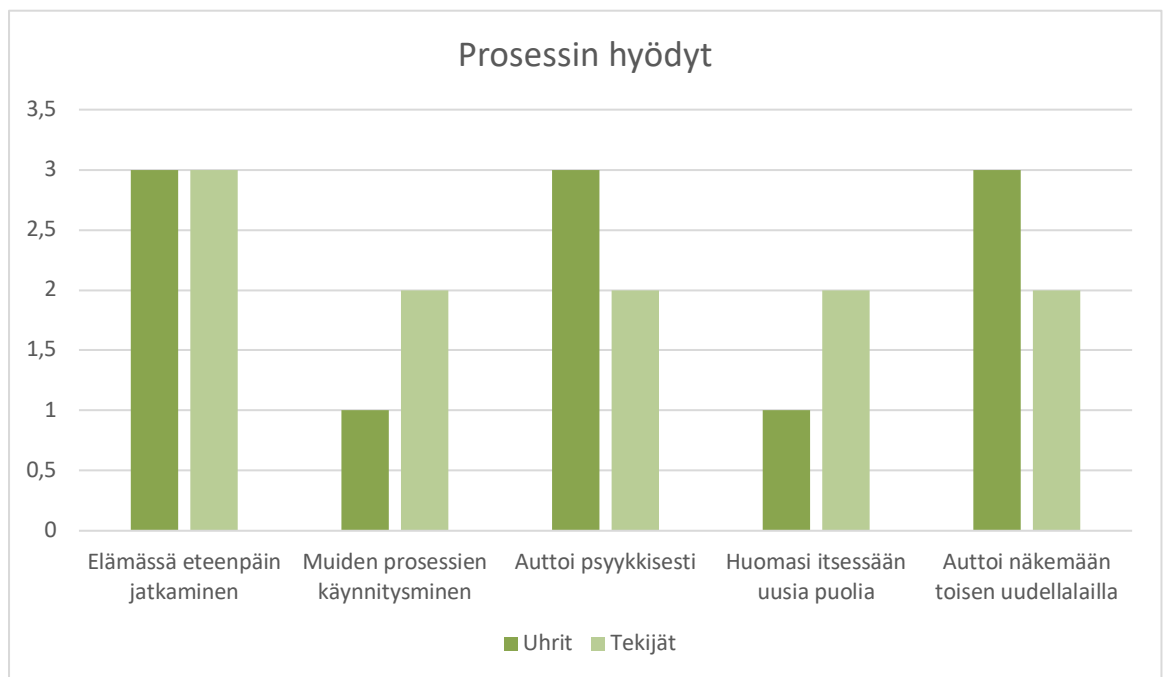
Opetti vastuuta ja empatiaa, pakotti miettimään mitä on aiheuttanut muille. Päihdeongelmaan sai apua myös, oivalsi, ettei ole enää mitään selitystä päihteidenkäytölle, ja prosessi tuki sitä paljon. (T2)

Uhrille tai uhrin omaiselle prosessista tulleista hyödyistä tietynlainen rauhan saaminen nousi kaikilla vahvana. Koettiin, että oli päästy yli vihasta ja pelosta, joka oli saattanut vaikuttaa jokapäiväiseen elämään. Pystyttiin keskittymään normaaliin arkeen paremmin, kun tekijä ei ollut koko ajan mielessä. Positiivisia muutoksia huomattiin myös omassa käyttäytymisessä. Vihan ja pelon kokeminen oli saattanut vaikuttaa myös siihen, miten uhrin omaisen oli käyttäytynyt muita ihmisiä kohtaa huomaamattaan. Kävi ilmi, että tietyt tilanteet muiden ihmisten kanssa saattoivat ahdis-

taa tai aiheuttaa voimakkaita tunnereaktioita. Näihin asioihin prosessi toi apua. Pelkoa oli myös siitä, kuinka tulee käyttäytymään kohdatessaan tekijän. Prosessin kautta sai rauhan siihen, ettei myöhemmin tarvinnut miettiä, että mitä jos tekijän kohtaa yllättäen ensimmäisen kerran, jolloin reaktio olisi voinut olla toisenlainen. Arkinen elämä ja oleminen yksinkertaisesti helpottui prosessin myötä. (Kaavio 2.)

Mulla tuli aika paljonki hyötyjä, että ne tuli niinku jälki junas pikkusen, mutta yö heräämiset jäi pois ja muutenkin se eläminen ja oleminen tuntu helpommalta. (U2)

[OBJ]



Kaavio 2. Prosessin hyödyt.

8.7 Tyytyväisyys

Tyytyväisyys on tärkeä osa kokemusta ja prosesseille keskeistä onkin, että osallistujat ovat tyytyväisiä. Tämän kaltaisessa prosessissa tyytyväisyys on myös suuri osa sen järjestämiseen jatkossa. Kysyimme tutkimukseen osallistuvilta, olivatko he tyytyväisiä jälkikäsitellyn prosessiin osallistumisesta. Kaikki kuusi haastateltavaa

olivat äärimmäisen tyytyväisiä, ja toivoivat, että muutkin osallistuvat käsittelyyn, joilla siihen on mahdollisuus. Osallistuminen oli myös tuonut paljon positiivisia ja kannustavia kommentteja lähipiiriltä, mikä lisäsi tyytyväisyyttä. Kysyimme myös, haluaisivatko osallistujat muuttaa mitään prosessista. Varsinaisia muutosehdotuksia ei tullut, kaikki olivat pääosin tyytyväisiä konseptiin, eikä itse prosessiin haluttu muutosta.

Olen tyytyväinen kun lähdin, enkä ole katunut. Ja suosittelen kyllä kaikille jotka siihen pystyy. Ei ole itsestään selvyys, että pystyykö mutta kannattaa ainakin harkita (U3)

Joo kyllä ehdottomasti oon että tavallaan jos ei olis ollu tällästä mahdollisuutta niin sillee en haluu ees kuvitella, että missä tilanteessa olisin vielä sitten tässä, että kyllä tää on niinku ehdottoman tärkeä ollu ja pelastava asia kyllä tässä. (U1)

Oon ja kyllä mä niinku suosittelen kaikille, jotka on niinku joutunu tilanteeseen et oma lähimmäinen on viety väkivaltaisesti pois et ei se mikään helppo tie oo mutta kyllä se mulla ainakin on rauhaa antanu. (U3)

Olin joo oli tosi hyvä juttu ja oon sen kolme kertaa varmaa nähny sen dokumentin ja on saanu ystäviltä ja tutulta ja sukulaisilta positiivista palautetta et lähdin mukaan. (T1)

Joo olen tyytyväinen, se oli oikeen antoisa prosessi ja kyllä mä sitä voin suositella kaikille, jotka sitä miettii, että lähtiskö tohon, vai ei niin kyllä, jos on kanttia ja niin sanotusti munaa niin kannattaa lähteä vaan että, kyllä se antaa enemmän ku ottaa. (T3)

8.8 Kehittämisisideat

Haastatteluissa nousi myös esille kehittämissideit. Jälkikäsitteilyn prosessi voi viedä osallistujaa hyvinkin syviin vesiin asioita läpi käydessä ja prosessoidessa, joten mahdollisuus keskusteluapuun ammattilaisen kanssa olisi toivottu. Vertaistuen

mahdollisuus olisi osan haastateltavien mielestä myös hyvä lisä prosessille. Vaikka fasilitaattorien tuki koettiin hyvin merkittäväksi, niin lisäksi olisi kaivattu myös tukea sellaisilta henkilöiltä, jotka ovat samassa tilanteessa tai jotka ovat käyneet prosessin läpi. Tämä perustuu siihen, että tietoisuus siitä, että toinen tietää, missä tilanteessa osallistuja on ja millaisia tuntemuksia siitä voi tulla, olisi voinut olla hyödyllinen apu.

Haastattelussa nousi myös ilmi prosessiin osallistuminen. Eräs haastateltava kertoi miettineensä kauan osallistumista prosessiin löytäessään vankilan seinältä esitteen, mutta ei ollut varma, uskaltaako lähteä mukaan. Tämä herätti keskustelua osallistumisen kynnyksestä ja saisiko sitä jollain tavalla matalammaksi sekä motivoitua rikoksen tekijöitä osallistumaan prosessiin. Haastateltava kertoi omien kokemusten perusteella tietävänsä, että etenkin vankilasta löytyisi potentiaalisia ehdokkaita, mutta rohkeutta täytyisi saada lisättyä osallistumiseen.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tuottaa tietoa vakavien rikosten jälkikäsittelystä, sen hyödyistä sekä uhrille että tekijälle ja siitä, millainen merkitys sillä on ollut siihen osallistuneille. Tutkimustuloksia vertaamme jo olemassa olevaan teoriaan jälkikäsittelystä, joka perustuu sovitteluun ja restoratiiviseen oikeuteen.

9.1 Jälkikäsittelyprosessi

Tutkimuksemme tarkoituksena oli tuottaa lisää tietoa jälkikäsittelyn prosessista ja sen vaiheista. Haastateltavista viisi on saanut käytyä koko prosessin ja yksi oli aloittanut prosessin, mutta toinen osapuoli ei ollutkaan valmis tapaamiseen, joten sitä ei järjestetty. Kummallakin osapuolella on oikeus keskeyttää prosessi (Vuolle Settlementti, [viitattu 2.11.2020]). Läheisensä henkirikoksen uhrina menettäneellä saattaa kestää useita vuosia ennen kuin on valmis tapaamaan tekijän, jonka vuoksi hän saattaa huomata, ettei olekaan valmis tapaamaan tekijää (Åberg 2017, 218–219). Tässä tilanteessa uhri tai uhrin omainen oli päättänyt, ettei halukaan tavata tekijää. Kuitenkin kaikilla oli jonkin verran kokemusta prosessista.

Aloitteen jälkikäsittelyyn voi tehdä sekä tekijä että uhri tai uhrin omainen (Åberg 2017, 219). Haastateltavien prosesseista kaikki olivat suorittaneet ensimmäisen vaiheen eli aloitteet oli tehty ja kumpikin osapuoli oli hyväksynyt sen. Tämän jälkeen he olivat päässeet prosessin toiseen vaiheeseen. Toisessa vaiheessa, eli valmistelu vaiheessa, on tapaamisia työntekijän kanssa. Näillä tapaamisilla käydään läpi jälkikäsittely prosessin mahdolliset hyödyt ja riskit osapuolille sekä käydään läpi molempien tarpeita ja syitä osallistumiselle. (Hiitelä & Konttila 2019.) Jotkut tarvitsevat enemmän ja jotkut vähemmän näitä tapaamisia. Haastatteluissa kävi ilmi, että keskustelut työntekijöiden kanssa osoittautuivat melko tärkeiksi. Monella ehti tulla epävarmuutta tapaamista kohtaan, ja mielessä oli käynyt jo, ettei välttämättä olisikaan halua tai valmiutta toisen kohtaamiseen. Kuitenkin puhuminen työntekijän kanssa toi rohkeutta osallistua tapaamiseen. Keskusteluita oli käyty pääasiassa prosessin työntekijän kanssa, joka omalla asenteellaan oli myös vaikuttanut haastateltavien

uskoon prosessin onnistumista kohtaan. Tämä vaihe on myös tärkeä, kun kartoitetaan osapuolten motiiveja, jotka ovat tärkeitä kohtaamisen onnistumiseksi. Yhden prosessi oli loppunut valmisteluvaiheen jälkeen, eikä hän ollut päässyt kolmanteen vaiheeseen eli kohtamiseen. Hän kuitenkin koki, että vaikka hänen prosessinsa päättyi jo tämän jälkeen, niin silti siitä oli ollut paljon hyötyä hänelle. Vaikka osapuolet eivät pääse kohtamiseen toisen kanssa, niin puhumisesta ammattilaisen kanssa voi olla hyötyä (Vuolle Settlementti, [viitattu 2.11.2020]). Tästä voimme päätellä, että tämä vaihe prosessissa on ollut lähes yhtä merkittävä kuin kohtaaminenkin. Valmisteluvaiheessa pääsee keskustelemaan ammattilaisen kanssa, ja pystyy jo paljon prosessoimaan tapahtunutta. Valmisteluvaihe myös nimensä mukaan valmistelee kohtamiseen ja siihen mitä siellä tulee tapahtumaan (Hiitelä & Konttila 2019). Sekä tekijät että uhrit olivat saaneet esittää toiveensa siitä, mitä kohtamisessa käytäisiin läpi. Heitä oli myös valmisteltu hyvin siihen, miten kohtaaminen etenee.

Viisi muuta haastateltavaa olivat päässeet kolmanteen vaiheeseen, kohtamiseen. Kohtaaminen mahdollistaa sen, että niin uhri tai uhrin omainen saa kertoa tekijälle tuntemuksistaan ja keskustella tapahtuneesta (Åberg 2017). Toisen osapuolen kohtaaminen jännitti niin tekijöitä kuin uhrien omaisiakin. Kuitenkin jälkikäteen heistä jokainen oli kokenut onnistuneen kohtamisen. Tästä voidaan päätellä, että toisessa vaiheessa tehdyt tilanteen kartoitukset olivat onnistuneet. Jos toisella osapuolella motiivit tapaamiseen olisivat olleet väärät, niin todennäköisesti kohtaaminen olisi epäonnistunut tai se olisi jouduttu keskeyttämään. Jos toisella osapuolella motiivit osallistua tapaamiseen olisivat olleet väärät, tai uhrin etu ei täyty, olisi prosessi jouduttu keskeyttämään (Konttila 2020b). Haastateltavien vastauksien perusteella tämä vaihe oli myös onnistunut sen sisällön perusteella. He olivat saaneet vastauksia kysymyksiinsä ja selvyyttä tapahtuneesta puolin ja toisin. Alku jännityksen vähennyttyä keskustelut olivat olleet antoisampia, kuin he olivat osanneet edes ajatella. Työntekijän läsnäolo oli koettu hyväksi sekä turvallisuuden että ohjauksen vuoksi. Työntekijän tarkoituksena ei ole johtaa keskustelua vaan aktiivisesti kuunnella osapuolten keskustelua sekä olla tilanteen seuraajana (Hiitelä & Konttila 2019). Työntekijä ei ollut liikaa puuttunut keskusteluihin, mutta sen verran, kuin keskustelun ohjautuvuuden kannalta oli tarpeen.

Kohtaamisen jälkeen on seurantavaihe. Seuranta vaiheessa työntekijä on vielä yhteydessä osapuoliin, kun he ovat saaneet käytyä läpi kohtaamista (Hiitelmä & Konttila 2019). Tästä haastateltavien vastauksissa ei tullut varsinaisesti keskustelua. Kuitenkin vastuksien perusteella voidaan päätellä, että jokainen on ollut tekemisissä jälkikäsitteilyn työntekijän kanssa kohtaamisen jälkeen. Kaksi haastateltavaa olivat myös sopineet uuden tapaamisen toisen osapuolen kanssa vuosien jälkeen. Heillä oli vielä herännyt kysymyksiä ja halua keskustella toisen kanssa toisenkin kerran. Koettiin hyväksi, että oli mahdollisuus järjestää toisenkin tapaaminen. Toinen näistä kahdesta haastateltavista olikin sitä mieltä, että olisi hyvä, jos jälkikäsitteily prosessiin kuuluisikin toinen tapaaminen vielä vuosien päästä. Tätä kannattaisi jälkikäsitteilyn järjestäjien harkita, sillä tällöin olisi pystynyt käsittelemään ensimmäisen tapahtuman ja toinen tapaaminen ei olisi niin jännittävä, minkä ansiosta pystyisi keskustelemaan ehkä vapautuneimmin.

9.2 Jälkikäsitteilyn merkitys

Restoratiivisilla ohjelmilla, joihin jälkikäsitteilykin kuuluu, on tiettyjä tavoitteita (Hiitelmä & Konttila 2018). Kohtaamisvaiheeseen asti edenneiden haastateltavien vastausten perusteella näitä tavoitteita on saavutettu jälkikäsitteilyprosesseissa. Tavoitteista osa on suunnattu rikoksen tekijöille, mutta osaa voi soveltaa myös rikoksen uhreihin. Nämä tavoitteet ovat yhteydessä myös toisiinsa. Tavoitteiden lisäksi erityisesti uhrit pitivät merkittävänä vastausten saamista kysymyksiinsä.

Ensimmäinen tavoite on auttaa vankeja ymmärtämään teoillaan aiheuttamansa vaikutukset muihin ihmisiin, joka samalla edesauttaisi empatian kehittymistä toista kohtaan (Hiitelmä & Konttila 2018). Haastateltavilla uhrien omaisilla oli jo itsellään halu saada tekijä ymmärtämään, mitä heidän tekonsa oli aiheuttanut. Vaikka jälkikäsitteilyyn osallistuminen edellyttää, että tekijä ymmärtää tehneensä väärin ja katuvansa tekoa, niin hän ei välttämättä kuitenkaan ymmärrä oikeasti, mitä teosta on seurannut. Teon seuraukset saattavat muuttua konkreettisemmiksi vasta, kun ne henkilökohtaisesti kokenut niistä kertoo. Empatian kehittymistä tapahtuu molemmille. Rikoksen tekijöillä empatiaa herää varmasti, kun uhri kertoo kokemistaan tunteista ja ajatuksista. Mutta yleensä myös uhreilla herää empatiaa tekijää kohtaan. Rikoksen

uhrit kertoivat huomanneensa, ettei toinen olekaan niin pelottava ja kylmä kuin olivat kuvitelleet. Kohtaamisessa tekijä pystyy kertomaan omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan, jotka saattavat yllättää uhrin tai uhrin omaisen. Uhrien omaisten vastausten perusteella heillä oli kohtaamisessa herännyt empatiaa tekijää kohtaan. He huomasivat, että tekijä katuuko tekoaan ja on oikeasti miettinyt tekonsa seurausta. Tämä auttoi myös uhrien omaisia näkemään tekijän vain ihmisenä, joka on tehnyt väärää ratkaisuja elämässään. Pelko oli molemmin puolta, myös tekijät pelkäsivät kohtaamiseen mentäessä.

Toinen tavoite on omien tunteiden tietoisuuden ja itsetunnon parantaminen. Tästä seurauksena tekijän yhteys toisiin ihmisiin olisi kunnioittavampi ja arvostavampi. (Hiitelä & Konttila 2018). Sekä tekijät että uhrien omaiset kertoivat saaneensa itsevarmuutta lisää kohtaamisen jälkeen. Osallistuminen niin jännittävään tilanteeseen vaatii paljon rohkeutta molemmilta. Tällöin niin tekijöillä kuin uhreillakin on käynyt varmasti ennen kohtaamista ainakin kerran mielessä ajatus, että ei välttämättä pystykään toisen kohtaamiseen. Tämä kävi myös ilmi osan haastateltavien vastauksista. Kun käy niinkin jännittävän ja pelottavan prosessin läpi, kuin mitä jälkikäsitteily on, niin se voi olla hyvinkin voimauttava kokemus. Tällainen kokemus yleensä antaa rohkeutta myös tulevaisuudessa kohdattaviin tilanteisiin, joihin ei olisi aiemmin uskaltanut.

Kolmantena tavoitteena on nähdä itsensä ja maailma uudella lailla sekä luoda toivoa muutokseen. Rikoksen tekijän uusintarikollisuus vähenisi, ja elämä ilman rikoksia muuttuisi houkuttelevaksi (Hiitelä & Konttila 2018). Rikoksen tekijöiden vastauksista huomasi, että heidän ajatuksistansa uusien rikosten tekemisestä ei ollut enää tietoaakaan. He halusivat elää toisenlaista elämää, kuin mitä se oli ennen vankilaan joutumista. Osassa sekä tekijöiden että uhrien haastatteluiden perusteella rikoksen tekohetkellä tekijä oli ollut päihteiden vaikutuksen alaisena. Tästä voisi päätellä myös, että osassa rikoksista osasyllinen rikoksen tekopäätökseen olisi päihteiden käyttö. Yhdellä rikoksen tekijöistä oli todettukin päihdeongelma. Hänellä rikoksesta aiheutuneet mieltä painaneet ajatukset olivat aiemmin olleet syy hänelle päihteiden käytölle. Hän pakeni todellisuutta päihteiden avulla. Käsiteltyään ongelmat hän koki, että hänellä ei ollut enää mitään syytä päihteiden käytölle. Prosessi siis auttoi myös

häntä hänen päihdeongelmassaan. Hänellä rikos oli tapahtunut päihteiden vaikutuksen alaisena, joten päätös raittiudesta myös tukee hänen haluaan rikoksettomaan elämään. Itsensä näkeminen uudella lailla voi tarkoittaa myös sitä, että löytää uusia puolia itsestään, jotka eivät liity rikokseen tai sen tekemiseen mitenkään. Samoin toinen haastateltava oli huomannut luovan puolen itsessään, josta ei aiemmin tiennyt. Jälkikäsitteily voi siis vaikuttaa monella tavalla itsensä ja elämän uudella tavalla näkemiseen.

Kolmanteen tavoitteeseen voisi myös yhdistää uhrien itsensä ja rikoksen näkemisen uusin silmin. Uhrien omaiset nostivat esille kysymyksensä ja niihin saadut vastaukset merkittävänä osana prosessia. Itsensä syyllistäminen on melko yleistä tietystä vaiheesta suruprosessia. Ajatukset siitä, olisiko voinut tehdä jotain toisin, että läheinen olisi vielä elossa tai mahdollisesti ajatus siitä, onko omalla toiminnallaan saattanut toisen tilanteeseen, jossa toinen on joutunut hengenvaaraan, saattavat aiheuttaa pitkäaikaista ahdistuneisuutta uhrin omaiselle. Ulkopuolisena ajattelevan on helppo sanoa, että rikoksen tekijä tai tekijät ovat vain vastuussa teostaan, mutta omainen ei tätä välttämättä asiaa niin koe. Vakavissa rikoksissa, joissa vain rikoksen tekijä jää henkiin, on vain toinen osapuoli, joka tietää, miten tapahtumat ovat edenneet. Näistä syistä uhrien omaiset nostivat esille kysymyksien esittämisen tärkeyden. Uhrien omaisia oli tapahtumasta asti vaivannut, mitä tapahtumahetkenä oli oikeasti tapahtunut. Jälkikäsitteily antaa mahdollisuuden purkaa tapahtumia tekijän kanssa. (Vuolle Settlementti, [viitattu 28.10.2020]). Osalla epä tietoisuus oli aiheuttanut itsensä syyllistämistä, joka oli kestänyt jo pitkään. Kun kohtaamisessa kuuli suoraan tekijältä, ettei omainen olisi voinut tehdä mitään tilanteen estämiseksi, sen merkitys oli paljon suurempi kuin sen, että joku muu olisi sen tullut hänelle sanomaan.

Neljäs tavoite on, että tuettaisiin entisten vankien halua toteuttaa reparaatiota eli korjausta (Hiitelä & Konttila 2018). Jälkikäsitteily poikkeaa tästä sen verran, että sitä järjestetään myös vankilassa oleville vangeille. Kuitenkin se antaa rikoksen tekijälle mahdollisuuden parantaa sekä omaansa että rikoksen uhrin elämää. Tekoaan tekijä ei voi peruuttaa, mutta hän voi yrittää korjata siitä uhrille aiheutuneita seurauksia. Yksi haastateltavista kertoi haastattelun lopussa, että kokemuksella hän tietää vankilassa olevan sellaisia henkilöitä, joilla olisi potentiaalia jälkikäsitteilyyn, mutta ei

rohkeutta. Jälkikäsitteilyprosessin ongelmana ei ole se, etteikö se tukisi siihen osallistuneita rikoksen tekijöitä ja heidän halua parannukseen, vaan se, ettei siihen uskalleta hakea mukaan. Jälkikäsitteilyn saadessa enemmän tietoisuutta, olisi hyvä tuki vangeille suorittaa reparaatiota.

9.3 Hyödyt

Koska jälkikäsitteilyn merkitys ja hyödyt ovat sidonnaisia toisiinsa nähden, niin myös jälkikäsitteilyn merkityksissä käsitellyt tavoitteet ovat jälkikäsitteilyn hyötyjä. Tavoitteiden lisäksi jälkikäsitteilystä voi hyötyä myös muutenkin.

Uhri ja uhrin omainen pystyy kohtaamaan tekijän turvallisessa ympäristössä (Vuolle Settlementti, [viitattu 18.10.2020]). Haastatteluiden vastauksissa yksi syy osallistua jälkikäsitteilyyn oli, että tuntui paremmalta vaihtoehdolta tavata tekijä valvotusti kuin jossakin kadulla. Tässä uhri on varmasti pelännyt vähän omaakin reaktiotaan, jos kohtaisikin tekijän yhtäkkiä. Jälkikäsitteilyssä pystyy varautumaan toisen kohtaamiseen ja siten myös vähän henkisesti valmistautua siihen. Myös rikoksen tekijöitä saattaa jännittää, jos kohtaaminen sattuu siviilissä. Tekijällä jälkikäsitteily antaa mahdollisuuden vähentää koston pelkoa (Vuolle Settlementti, [viitattu 18.10.2020]). Tekijöiden kokemukset siitä, että oli pelätty uhrin tai uhrin omaisen reaktiota voivat kertoa siitä, että toisella voisi olla myös koston ajatuksia. Myös tekijöille oli varmasti helpottavaa, että he saivat keskustella valvotusti uhrien ja uhrien omaisten kanssa.

Uhrien hyötyjä ovat myös kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen (Vuolle Settlementti, [viitattu 18.10.2020]). Tämä pätee myös tekijöihin. Jo pelkästään tapahtuneesta puhuminen auttaa molempia osapuolia käsittelemään asioita. Jälkikäsitteilyssä sekä tekijä että uhri saavat sanoa omat näkemyksensä ja ajatuksensa. Haastatteluiden perusteella kaikissa tapauksissa, jotka etenivät kohtaamisvaiheeseen, kummallakin oli halu kuulla, mitä toisella oli sanottavana. Myös oli koettu, että toinen osapuoli oli myös ymmärtänyt toisen näkökulmaa, eikä lähdetty väittelemään, kumpi on oikeassa.

Jälkikäsitteilyn merkityksissä puhuttiin tekijän prosesseista, jotka ovat käynnistyneet jälkikäsitteilyn jälkeen. Myös uhrien omaiset hyötyvät jälkikäsitteilystä niin, että se

saattaa olla keino käynnistää tärkeä prosessi eli suruprosessi. Jos uhri ei ole käsitellyt menetyksen aiheuttamaa traumaa, niin hän ei voi aloittaa surutyötä (Traumaterapiakeskus, [viitattu 18.10.2020].) Yksi uhreista kertoi, että oli pystynyt suremaan menetettyä läheistään vasta jälkikäsittelyprosessin jälkeen. Hän käsitteli tapahtuneesta aiheutuneen trauman vasta jälkikäsittelyn kautta.

10 POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia Vakavien rikosten jälkikäsitteilyn prosessin merkitystä ja hyötyjä kummankin rikoksen osapuolen osalta. Aihe on tärkeä, koska sillä on merkittäviä hyötyjä osallistujalle ja sen täytyisi olla enemmän ihmisten tietoisuudessa. Halusimme saada kokemuksia ja mielipiteitä jälkikäsitteilyn prosessista, etenkin sen merkityksestä ja hyödyistä, vaikka kysymyksiä oli paljon prosessin alkamisesta, syistä osallistua siihen sekä itse prosessin kulusta. Selvitimme osallistujien asenteita ja mielipiteitä prosessista. Saimme vastaukset kaikkiin kysymyksiimme ja vastaukset olivat kattavia, vaikka itse haastateltavia oli melko vähän.

Tutkimuksessa selvisi, että jälkikäsitteilyn prosessi oli merkittävä jokaiselle osallistujalle, ja sitä pidettiin äärimmäisen kannattavana. Lähes jokainen haastateltava suosittelisi prosessia myös muille, jos siihen on mahdollisuus osallistua. Jälkikäsitteilyn on todettu tuovan eri etuja osallistujille ja niitä nousi myös tutkimuksessamme paljon ilmi. Hyödyt olivat myös osittain samoja riippumatta rikoksen osapuolesta. Suurimpana hyötynä koettiin elämässä eteenpäin pääsy, sisäisen rauhan saaminen, elämän rakentuminen uudelleen, muiden prosessien käynnistäminen sekä anteeksianto tai -saanti.

Jälkikäsitteilyn prosessi nojautuu vahvasti dialogin menetelmään ja dialogin mahdollistamiseen rikoksen osapuolten välillä. Jotta dialogi prosessin eri vaiheissa onnistuu, se vaatii mukana olevilta toimijoilta vahvaa ohjausosaamista. Kuten tutkimuksessa tuli esille, onnistunut jälkikäsitteilyn prosessi mahdollistaa muun muassa asian hyväksymisen, vastuunottamisen, anteeksiannon ja auttaa löytämään voimavaroja muilla elämänalueilla. Toisin sanoen rikoksen osapuolet voimaantuvat. Tällöin lähestytään sosiaalityön yhtä ydintavoitetta, voimaantumisen edistämistä. Mielestämme onkin tärkeää laajentaa sosiaalityön toimintakenttää myös tämän tyyppisiin prosesseihin kuin jälkikäsitteily.

Opinnäytetyön teemoista nousi paljon tarkempien tutkimusten aihealueita. Opinnäytetyö oli luonteeltaan aika kartoittava, ja monia teemoja voisi tarkastella syvällisemmin. Yksi mielenkiintoinen jatkotutkimuksen kohde olisi tutkia, mitä seurauksia tai vaikutuksia jälkikäsitteilystä on rikoksen eri osapuolille pidemmällä

aikavälillä ja verrata vaikutuksia esimerkiksi niihin rikoksenteekijöihin, jotka eivät ole olleet mukana jälkikäsitteilyprosessissa.

Opinnäytetyö prosessi oli antoisa, mutta melko raskas. Alkuperäisen suunnitelman mukaan meidän oli tarkoitus haastatella vankilassa olevia prosessin käyneitä henkilöitä, mutta koska heitä oli vaikea löytää ja tutkimusluvan saamisessa olisi mennyt liian kauan, hylkäsimme ajatuksen ja pyysimme haastateltavia suoraan jälkikäsitteilyn parissa työskentelevältä Arja Konttilalta. Haastattelut aioimme aluksi myös suorittaa kasvokkain, mutta koska COVID-19-virus oli pahimmillaan keväällä ja haastateltavat asuivat ympäri Suomea, päädyimme järjestämään haastattelut puhelimitse. Haastattelut sujuivat hyvin ja jokainen vastaaja vastasi kattavasti ja tarkasti kysymyksiimme. Jälkeenpäin mietittynä meidän olisi kannattanut rakentaa haastattelurunkoa hieman eri lailla, koska osa kysymyksistä oli melko samankaltaisia ja niihin tuli lähes samat vastaukset. Teoriaosa oli myös hankala rakentaa, koska tietoa löytyi melko vähän ja lähteitä oli äärimmäisen vaikea löytää aiheesta. Alkuvaikeuksien jälkeen pääsimme kuitenkin hyvään vauhtiin ja saimme rakennettua melko nopeasti opinnäytetyön kasaan.

Opinnäytetyö opetti meille pitkäjänteisyyttä ja prosessinomaista työskentelyä. Sosiaalialan kompetensseihin (Sosionomi (AMK) Kompetenssit [viitattu 3.11.2020]) peilattuna opinnäytetyöprosessi opetti meille tutkimuksellista osaamista sekä korjaavan työn merkityksellisyyttä.

Työnjako ja yhteistyömme sujui hyvin. Suurimpana haasteena koimme eri elämäntilanteiden sovittamisen yhteen löytääksemme aikaa kirjoittaa opinnäytetyötä yhdessä, mutta saimme sen onnistumaan lopulta.

LÄHTEET

- Ammattina rikos. Tappajan ja uhrin omaisten kohtaaminen voi nostaa valtavan taakan molempien harteilta – anteeksi ei kuitenkaan tarvitse antaa. 2019. [Verkkosivu]. [Viitattu 10.3.2020]. Saatavana: <https://arenan.yle.fi/1-50363022>
- Assegued, V. Ei päiväystä. Potential benefits of restorative justice dialogue. [Verkkosivusto]. [Viitattu 3.9.2020.] Saatavana: <https://www.cfrjm.com/why-choose-ri>
- Auvinen, A & Tarkiainen, E. 2018. Soluessee: Kvalitatiivinen tutkimus. [Verkköjulkaisu]. Proakatemia. [Viitattu 15.10.2020]. Saatavana: <https://essee-pankki.proakatemia.fi/soluessee-kvalitatiivinen-tutkimus-2/>
- Coates, R., Lightfoot, E., Umpreit, M. & Vos, B. Ei päiväystä. Restorative justice in the twentyfirst century: A social movement full of opportunities and pitfalls. [Pdf-tiedosto]. [Viitattu 6.9.2020]. Saatavana: http://www.antoniasella.eu/restorative/Umbreit_2005.pdf
- Ervasti, K. & Nylund, A. 2014. Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Porvoo: Edita Publishing Oy.
- Hahto V. 2004. Uhrin myötävaikutus ja rikoksen tekijän vastuu. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Hautamäki, T. 2019. Uhrin omainen kohtaa rikoksen tekijän. [Verkkolehtiartikkeli]. Advokaatti. [Viitattu 19.10.2020]. Saatavana: <https://advokaatti.fi/article-6.28.16938.926e2f7b77>
- Hiitelä, R. & Konttila, A. 2018. Vakavien rikosten jälkikäsittely- osapuolten tarpeet ja kokemukset. [Verkkomateriaali]. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. [Viitattu 10.3.2020]. Saatavana: https://www.rskk.fi/material/attachments/rskk/rskktiedostot/kriminologianjariseal antutkimuspaivatmateriaalit/EZPIre0XX/Arja_Konttila_ja_Riikka_Hiitela.pdf
- Hiitelä, R. & Konttila, A. 2019. Vakavien rikosten jälkikäsittely – Restoratiivinen dialogi vakavissa rikoksissa. [Ppt-tiedosto]. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö. [Viitattu 2.11.2020]. Saatavana: <https://slideplayer.fi/slide/16946062/>
- Hiitelä, R. & Konttila, A. 2020. Henkirikoksen käsittely voi antaa omaiselle vastauksia. [Verkkolehtiartikkeli]. Haaste 1-2/2020. [Viitattu 3.8.2020]. Saatavana: <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste1-22020/henkirikoksenkasittelyvoiantaomaisellevastauksia.html>
- Hyvärinen, O. & Jalivaara, R. 2015. Vakavien rikosten sovittelun kokeilu – vankien kokemuksia valmennusryhmästä. Laurea Tikkurila: Laurea-ammattikoulu. Ri-

- kosseuraamusala, rikosseuraamusalan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Viitattu]. Saatavana: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/102064/Vakavien%20rikosten%20sovittelun%20kokeilu%20-%20vankien%20kokemuksia%20valmennusryhmasta.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- livari, J. 2007. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas.
- livari, J. 2010. Oikeutta oikeuden varjossa. Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus. Raportti 5/2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Justice clearinghouse. Ei päivystä. Restorative justice & victim offender dialogue. [Verkkosivu]. [Viitattu]. Saatavana: <https://www.justiceclearinghouse.com/resource/restorative-justice-victim-offender-dialogue/>
- Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, liiketoiminta ja palvelut -yksikkö.
- Kaurala, M. 2012. Restoratiivisen oikeuden kehittäminen vakavissa rikoksissa – erityisesti vankilakontekstissa. [Verkkajulkaisu]. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Saatavana: https://www.krits.fi/wp-content/uploads/2018/04/restoratiivinen_oikeus.pdf
- Kinnunen, A. 2012. Restoratiivisen oikeuden kehitys Suomessa. [Verkkoartikkeli]. Haaste 3/2012. [Viitattu]. Saatavana: https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiaristo/haaste32012/restoratiivisen_oikeuden_kehityseuroopassa.html
- Kjällman, P. 2002. Rikoksella loukattu. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.
- Koivukangas, J. (toim.) 2018. Käytännön oikeusopas väkivaltarikoksen uhrille. Helsinki: Rikosuhripäivystys. [Viitattu: 8.9.2020.] Saatavana: https://www.riku.fi/content/uploads/su_file/627_vakivalta_04_kevyt.pdf
- Konttila, A. 2013. Vakavien rikosten sovittelu vankilakontekstissa. [Pdf-tiedosto]. Tampere: Kriminaalihuollon tukisäätiö. [Viitattu]. Saatavana: https://www.avi.fi/documents/10191/236023/Konttila+Arja_140513.pdf/a9e47fef-f346-42d2-8b86-dea7787b5b4a
- Konttila, A. 2015. Jälkisoittelu-hanke etenee hyvin. [Verkkoartikkeli]. Haaste 4/2015. [Viitattu]. Saatavana: <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiaristo/haaste42015/jalkisovittelu-hankeeteneehyvin.html>
- Konttila, A. 2020a. Restoratiivinen dialogi auttaa henkirikosten uhrien omaisia ja tukee rikoksen tehneiden kuntoutusprosessia. [Blogikirjoitus]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu]. Saatavana: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankoh-taista/blogi/restoratiivinendialogiauttaahenkirikostenuhrienomaisiajatukeerikoksentehneidenkuntoutusprosessia.html>

- Konttila, A. 2020b. Sähköposti haastattelu. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Natalia Lyly ja Janita Suomalainen. [Viitattu 18.10.2020].
- Kylmä J. & Juvakka T. 2012. Laadullinen terveystutkimus. Edita Prima. Helsinki.
- Liebmman, M. 2007. Restorative Justice. How It Works. Jessica Kingsley Publishers. London. UK
- Miller, S. 2011. After the crime. [Verkkokirja]. New York and London: New York University press. [Viitattu]. Saatavana: https://books.google.fi/books?hl=sv&lr=&id=ffXq-uT8KRc&oi=fnd&pg=PP9&dq=power+of+restorative+justice+dialogues&ots=k07IIJpLHD&sig=DxLD6vbnznX-YXzIBLw-kqgOiMs&redir_esc=y#v=onepage&q=power%20of%20restorative%20justice%20dialogues&f=false
- Näpäri, L. Ei päiväystä. Haastattelun lajityypit. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 2.10.2020]. Saatavana: <https://spoken.fi/2180/>
- Oikeusministeriö. Ei päiväystä. Rikosoikeus. [Verkkosivu.] [Viitattu 2.9.2020]. Saatavana: <https://oikeusministerio.fi/rikosoikeus>
- Pehram, T. 2011. Paremmiin puhumalla. Restoratiivinen sovittelu työyhteisössä. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus
- Poliisi. Ei päiväystä. Rikosvahinkojen korvaaminen. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 8.9.2020] Saatavana: https://www.poliisi.fi/rikokset/rikosvahinkojen_korvaaminen
- Restorative Justice Council. 2016a. Restorative justice in custodial settings. Information pack. [Verkkojulkaisu]. Saatavana: https://restorativejustice.org.uk/sites/default/files/resources/files/RJC%20information%20pack%20on%20restorative%20justice%20in%20custodial%20settings_0.pdf
- Restorative Justice Council. 2016b. What is restorative justice? [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 3.9.2020]. Saatavana: <https://restorativejustice.org.uk/what-restorative-justice>
- Restorative Justice in Canada: what victims should know? Prepared by the Canadian Resource Centre for Victims of Crime. March 2011. <http://www.crcvc.ca/docs/restjust.pdf>
- Rikoksentorjunta.fi. Ei päiväystä. Teorioita rikoksen syistä. [Verkkosivu]. [Viitattu 7.9.2020]. Saatavana: <https://rikoksentorjunta.fi/teorioita-rikollisuuden-syista>

- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Aineiston määrä ja tutkittavat. [Verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. [Viitattu 15.10.2020]. Saatavana: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_2.html
- Sosionomi (AMK) Kompetenssit. Ei päiväystä. Seinäjoen Ammattikorkeakoulun opinto-opas [Verkkajulkaisu]. Seinäjoki. [Viitattu 3.11.2020]. Saatavana:<https://opinto-opas.seamk.fi/index.php/fi/21/fi/79>
- Suomen mielenterveys ry. Ei päiväystä. Traumaattinen kriisi. [Verkkosivu]. [Viitattu: 14.03.2020]. Saatavana: <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit/traumaattinen-kriisi>
- Traumaterapiakeskus. Ei päiväystä. Psyykinen trauma. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu: 20.03.2020]. Saatavana: <https://www.traumaterapiakeskus.com/18>
- Verne – Liikenteen tutkimuskeskus. Ei päiväystä. Tiedon analysointi. [Verkkajulkaisu]. Tampereen yliopisto. [viitattu: 2.10.2020]. Saatavana: <https://www.tut.fi/verne/tutkimusmenetelmat/tiedon-analysointi/>
- Verso. Ei päiväystä. Restoratiivinen lähestymistapa. [Verkkosivu]. [Viitattu 7.9.2020]. Saatavana: <https://sovittelu.com/vertaissovittelu/restoratiivinen-ajatelu/>
- Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vuolle Settlementti. Hyvinvointi ja yhteistyö toiminnot: Vakavien rikosten jälkikäsittelytoiminta - Sauma. [Verkkosivusto]. [Viitattu: 22.01.2020]. Saatavana: <https://vuolleoulu.fi/hyvinvointi-ja-yhteisty/toiminnot/vakavien-rikosten-jalkikassittelytoiminta-sauma/>
- Åberg, L-K. 2017 Rikoksen uhrin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

LIITTEET

Liite 1: Suostumuslomake

Liite 2: Haastattelurungot

Liite 1. Suostumuslomake

Haastatteluun osallistuvalla

Hei!

Opiskelemme Seinäjoen Ammattikorkeakoulussa sosionomiksi ja teemme opinnäytetyötä liittyen Vakavien rikosten jälkisoitteluun. Opinnäytetyömme tarkoituksena on kerätä kokemuksia jälkisoittelun osallistujilta prosessiin liittyen.

Haastattelu on yksilöllinen ja siihen kuluu aikaa noin tunti. Tulemme nauhoittamaan haastattelun, mutta nauhoite tulee vain omaan käyttöömme. Kaikki haastattelunauhoitteet tuhoaan opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Haastattelu on ehdottoman luottamuksellinen eikä henkilöllisyytenne paljasteta.

Haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Ystävällisin terveisin, Natalia Lyly ja Janita Suomalainen

Suostun siihen, että minua haastatellaan opinnäytetyötä varten. Suostun myös siihen, että haastattelu nauhoitetaan.

____.____.2020

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 2. Haastattelurunko (tekijä)

1. Miten jälkikäsitteilyn prosessi sai alkunsa?
2. Mikä/mitkä olivat syy osallistua jälkikäsitteilyyn?
3. Millaisia ajatuksia tai odotuksia sinulla oli jälkikäsitteilyä ennen siihen osallistumista?
4. Kerro omin sanoin prosessista
5. Miten koit prosessin etenemisen?
7. Millaisia asioita olisit toivonut prosessilta /mitä asioita olisi saanut olla enemmän prosessin aikana?
8. Koitko saavasi tarvittavat valmiudet uhrin/uhrin omaisen kohtaamiseen?
9. Miltä ensi tapaaminen uhrin/ uhrin omaisen kanssa tuntui?
10. Miten tuntemukset muuttuivat prosessin edetessä?
11. Mikä oli merkittävintä prosessin aikana?
12. Millaisia muutoksia huomasit itsessäsi prosessin aikana?
13. Mikä oli vaikeinta prosessin aikana?
14. Miten sait selvitettyä tapahtunutta ja ymmärrystä uhrilta/uhrin omaiselta?
15. Miten koit hyötyväsi prosessista?
16. Miten ajatuksesi muuttuivat uhria/uhrin omaista kohtaan?
18. Miten ajattelusi rikoksestasi muuttunut?
19. Oletko tyytyväinen, että lähdit mukaan?

Haastattelurunko (uhrin ja uhrin omainen)

1. Miten jälkikäsitteilyn prosessi sai alkunsa?
2. Mikä/mitkä olivat syy osallistua jälkikäsitteilyyn?
3. Millaisia ajatuksia tai odotuksia sinulla oli jälkikäsitteilyä ennen siihen osallistumista?
4. Kerro omin sanoin prosessista
5. Miten koit prosessin etenemisen?
7. Millaisia asioita olisit toivonut prosessilta /mitä asioita olisi saanut olla enemmän prosessin aikana?
8. Koitko saavasi tarvittavat valmiudet uhrin/uhrin omaisen kohtaamiseen?
9. Miltä ensi tapaaminen uhrin/ uhrin omaisen kanssa tuntui?
10. Miten tuntemukset muuttuivat prosessin edetessä?
11. Mikä oli merkittävintä prosessin aikana?
12. Millaisia muutoksia huomasit itsessäsi prosessin aikana?
13. Mikä oli vaikeinta prosessin aikana?
14. Miten sait selvitettyä tapahtunutta ja ymmärrystä uhrilta?

15. (Miten koit hyötyväsi prosessista?)
16. Miten ajatuksesi muuttuivat uhria/uhrin omaista kohtaan?
17. (Miten ajattelusi on muuttunut prosessin jälkeen?)
18. Miten ajattelusi rikoksestasi muuttunut?
19. Oletko tyytyväinen, että lähdit mukaan?